

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет історії, права і публічного управління

Кафедра історії всесвітньої історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: Протестантські організації СРСР в умовах радянської
релігійної політики 1920-1930-х рр. (на матеріалах України)**

Студентки 4 курсу АІП групи

Освітньої програми Середня освіта. Історія. Правознавство.

Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти бакалавр

Романюк Анастасії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник доктор історичних наук, проф. Мельничук О. А.

(прізвище та ініціали, посада, вчене звання, науковий ступінь)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПРОТЕСТАНТИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 20-Х – 30-Х РР. ХХ СТ.....	9
1.1. Релігійна політика радянської влади в 20-х рр. ХХ століття	9
1.2. Протестантські організації в Україні в розрізі репресивних заходів більшовиків (30-ті рр. ХХ ст.).....	19
РОЗДІЛ 2 БАПТИСТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.... 20-30-Х РР. ХХ СТ.	28
2.1 . Пожвавлення діяльності євангельсько-баптистського братства в 20-х рр. ХХ ст.....	28
2.2. Політика радянської влади, щодо об'єднань євагельських-християн баптистів.....	32
РОЗДІЛ 3 СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК П'ЯТИДЕСЯТНИЦТВА В СРСР	38
3.1. Іван Воронаєв – зачинатель п'ятидесятництва	38
3.2. Заходи радянської влади у боротьбі з п'ятидесятниками	44
РОЗДІЛ 4 АДВЕНТИСТИ СЬОМОГО ДНЯ В УМОВАХ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ 20-30 – Х РР. ХХ СТ.....	49
4.1. Зародження та становлення Церкви Адвентистів Сьомого Дня	49
4.2. Репресії більшовицького режиму проти релігійних об'єднань Адвентистів сьомого дня	57
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні протестантизм є одним з найбільш зростаючих напрямів християнства. Пояснення процесів, які відбуваються в ньому, а також більш-менш достовірне прогнозування тенденцій його розвитку, неможливе без чіткого знання історії існування цього релігійного феномену в нашій державі. З огляду на трагізм і катастрофічність наслідків реалізації політики державного атеїзму, що неухильно здійснювалася в Радянській Україні, необхідним є вивчення та критичне переосмислення її негативного досвіду з метою запобігання його виникнення на нинішньому та майбутньому етапах розвитку держави.

У сучасній Україні відбувається активізація й актуалізація діяльності, відродження протестантських церков, але основа цих процесів закладалася ще у 20-30-і рр. ХХ ст. Тому щоб простежити закономірності становлення протестантських організацій сьогодні, потрібно звернутися до їх минулого, погляди якого трансформувалися в сучасні ідеї. У руслі зазначеного важлива роль належить вивченню відносин держави і протестантських конфесій у перші роки радянської влади (20-30-і рр.), оскільки цей період був значною мірою вирішальним для подальшого визначення місця останніх у радянському суспільстві.

Актуальності даному дослідженню надає й активна співпраця держави та протестантських організацій, проведення спільних заходів таких як святкування 500 –річчя Реформації «R-500», свята Подяки та інших .

Будівництво незалежної демократичної України, досягнення реальної свободи віросповідань спричинили активізацію вивчення державно-церковних відносин вітчизняною історіографією, сприяли новому історичному осмисленню релігійної політики.

Об'єкт вивчення: протестантські організації СРСР 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Предмет дослідження: тенденції становлення та розвитку основних протестантських конфесій СРСР, визначення їх місця в релігійній політиці радянської влади в 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють 20-ті – 30 –ті рр. ХХ ст. В окремих випадках, для реалізації поставлених завдань, автор інколи виходить за хронологічні межі дослідження.

Географічні межі дослідження охоплюють територію СРСР в межах адміністративно-територіального устрою означеного періоду.

Історіографія проблеми. Перші спроби висвітлити історію протестантських конфесій в Україні та політику держави щодо них були здійснені радянськими дослідниками вже у 20-і рр. ХХ ст.. Із середини 30-х і до середини 50-х рр. про протестантів друкувалися загалом лише брошури та статті, котрі мали “викривальний” характер. До того ж вони базувалися переважно на раніше вже опублікованих матеріалах.

Література про “сектантство” того періоду нечисленна. Це передусім праці В. Вельміна [15], М. Галактіонова [18], К. Нестеровського [62], які, без сумніву, відіграли значну роль у становленні радянського “сектантознавства”. З початком “відлиги” з’явилася, хоча й тимчасова, ймовірність переосмислення підходів до розвитку атеїзму.

Кількість праць, надрукованих наприкінці 50-х – у 80-і рр., що тією чи іншою мірою стосувалися дослідження протестантизму, величезна. Із загальної маси виділимо роботи З. Калінічева [42], С. Клібанова [43], Г. Ляліна [51], Е. Філімонов [85], Н. Чанишева [90], П. Косухи [46], Д. Мануйлова [54], Д. Греков [23], В. Любащенко [48], Шевчук [93]. У зазначений період радянські історики-релігієзнавці уважніше почали вивчати релігійні періодичні видання, проводили конкретні соціологічні дослідження, вводили в науковий обіг частково відкриті архівні матеріали. Це сприяло більшій змістовності публікацій про протестантизм, призвело до виникнення нових підходів у радянському “сектантознавстві”. Спостерігалось розширення тематики дослідження. В 60-і рр. спостерігається спеціалізація частини з них за

конфесіями. Історію церкви п'ятидесятників вивчали В. Граждан [22], Ф. Гаркавенко [19], Ю. Терещенко [83]. Більш детальна характеристика культових особливостей п'ятидесятництва в Україні та систематизація досліджень про нього розпочалася з появою у 80-і рр. праць В. Любащенко [48].

Значна кількість праць релігієзнавців радянської доби присвячена діяльності церкви євангельських християн-баптистів. Це роботи, Е. Філімонова [85], В. Подоляка [71], І. Малахової [53], Н. Злобіна [37], С. Савінського [76] та ін. Вагомий внесок у розробку теми дослідження зробили Л. Мітрохин [58], Г. Ляліна [52], В. Каліничева [42]. Частина їх висновків про розвиток церкви євангельських християн-баптистів у 20-30-і рр. в СРСР виходить за рамки штампів державного атеїзму і тому не втратила актуальності й сьогодні.

У 80-і рр. з'являються розробки В. Єленського [29], де, крім аналізу українського законодавства про культу в перші роки після встановлення радянської влади та державно-церковних відносин, автор також спробував простежити динаміку розвитку протестантизму в Україні до 80-х рр. і спрогнозувати його на майбутнє..

У 90-і рр. зарубіжними авторами написано ряд праць, що містять матеріали з історії протестантських церков. Це, зокрема, монографія російської дослідниці Л. Алексєєвої "История инакомыслия в СССР" [8].

У сучасній українській історіографії серед перших спроб комплексного осмислення державно-церковних відносин у 20-30-і рр. помітне місце посідають роботи О. Ігнатуші [40], С. Білоконя [11]. Окремо потрібно виділити дослідження В. Пащенка [68], який значно вдосконалив і розширив напрацьовані іншими авторами головні аспекти методології дослідження державно-церковних відносин у 20-30-і рр.

Внесок у дослідження проблеми взаємовідносин держави і протестантських конфесій зробили у своїх працях А. Колодний [45], П. Панченко [66], В. Єленський [259], С. Головащенко [21], та ін.

В. Любащенко [49] в монографії "Історія протестантизму в Україні" вперше в сучасній українській історіографії зробила спробу систематизувати

весь фактичний матеріал про розвиток протестантських конфесій в Україні від часу їх появи і до сьогодення, простежити еволюцію віровчення найбільш поширених течій протестантизму, супроводжуючи її характеристикою найважливіших періодів історії конфесій, визначила головні концептуальні напрямки вивчення протестантизму в Україні.

Характер **джерельної бази** зумовлений метою та завданнями дипломної роботи, постановкою проблем, які перебувають у центрі наукового пошуку. Опрацьовані матеріали умовно можна поділити на 3 групи: 1) архівні документи; 2) періодичні видання; 3) документи особового походження.

До основної групи джерел віднесено архівні матеріали, які зберігаються у Державному архіві Вінницької області [1], [2],[3]. Необхідно зазначити, що матеріали про протестантські так, як і про інші релігійні конфесії, в державних архівах не зібрані і не систематизовані в окремі справи.

Особливу цінність мають матеріали, в яких подано нормативні акти офіційних державних органів влади, тобто закони і розпорядження. Сюди можна зарахувати офіційні урядові видання, аналізуючи які, можна зробити висновок про засади конфесійної політики держави, програмні документи протестантських організацій.

Інші види архівних документів, які є важливими для дослідження, становлять офіційні укази доби СРСР у справі легалізації та координації діяльності сект. Відомий, завдяки своїй значимості для протестанті, декрет “Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви” від 23 січня 1918 р. [40].

Найбільша частина архівного матеріалу припадає на статистичні звіти, що стосуються діяльності усіх релігійних конфесій СРСР, зокрема так званих сект.

Особливо цінними з погляду інформативності є звіти, що містили опитувальники, які проводили органи влади про життя різних громад, а саме: назва населеного пункту і місце, де знаходилася громада, кількість членів приходу, наявність культової будівлі та власного цвинтаря, повідомлення про

місцезнаходження духовного центру, шляхи фінансування і утримання громади, ставлення до влади, прізвища лідерів громади, а також національна належність кожного

Серед архівних справ знаходяться документи, з яких дізнаємося про факти спостереження за релігійною діяльністю громад, а також окремими активістами протестантського руху.

До другої групи джерел для дослідження протестантських організацій в умовах радянської релігійної політики 1920-1930- хх рр. належать матеріали світської та конфесійної періодичної преси. [53], [56].

Необхідність залучення періодичних видань до цього дослідження зумовлюється наявністю в них різноманітних відомостей про конкретні події церковного життя, хоча оцінки та коментарі, що висловлюються з їхнього приводу, залежать головним чином від характеру видання та позиції авторів публікацій.

Початок і тривалість періодичних видань збігається за часом з досліджуваним періодом і містить інформацію про початки формування різних церковних структур, утворення громад, протокольні записи звітно-виборчих з'їздів, ординації церковних діячів.

Джерелами для розкриття теми дипломного дослідження слугували і мемуарні матеріали (спогади) служителя церкви [10]. Враховано те, що використання мемуарів як джерел історичних досліджень можливе лише за умови критичного аналізу, що передбачає їх виявлення, відбір, класифікацію, встановлення часу та місця появи, мотивів створення, зіставлення та виявлення їхньої об'єктивної цінності.

Отже, джерельну базу дослідження складають різноманітні за походженням та інформативною насиченістю документи та матеріали, що відображають основні аспекти діяльності протестантських церков в означений історичний період, дають можливість досягти поставленої мети та допомагають у розв'язанні завдань дослідження.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі виявлених джерел, здобутків вітчизняної та зарубіжної історіографії комплексно висвітлити релігійну політику радянської влади стосовно протестантських конфесій у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **дослідницьких завдань:**

- з'ясувати стан наукового вивчення теми, рівень і специфіку її джерельної бази;
- визначити роль і місце протестантів в контексті радянської релігійної політики;
- охарактеризувати становище баптистів в умовах суспільних трансформацій 20 - 30-х рр. ХХ ст. ;
- висвітлити становлення і розвиток п'ятидесятництва в СРСР;
- проаналізувати діяльність Адвентистів Сьомого Дня в умовах більшовицького режиму 20 - 30-х рр. ХХ ст.

Методологія дослідження. Робота виконана на основі принципів історизму та наукової об'єктивності. Поряд із загальнонауковими методами (структурний, системний, формально-логічний) використано міждисциплінарні й історичні, зокрема проблемно-хронологічний, статистичний,. Використання цих наукових методів та методології при роботі з літературою та джерелами допомагає всебічно і об'єктивно вивчити становище протестантських конфесій в 20-30-х рр. ХХ ст.

Структура роботи зумовлена метою і завданням дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Обсяг основного тексту дипломної роботи – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРОТЕСТАНТИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 20-Х – 30-Х РР. ХХ СТ.

1.1. Релігійна політика радянської влади в 20-х рр. ХХ століття

Релігійне життя народу є невід'ємним від його духовних традицій, пов'язаних з православ'ям, католицизмом, уніатством. Проте, на території України, Росії та Білорусії з давнього часу було присутнє значне відгалуження від православних громадах, а саме протестантські релігійні течії. У середині XVI ст., коли українські та білоруські землі входили до складу Речі Посполитої, з'являються, перші протестантські (лютеранські, кальвіністські, унітаристські та ін.) об'єднання. Вони не набували масового характеру, але найчастіше територією виникнення та зародження протестантизму були німецькі колонії у містах, або в маєтках української та польської шляхти, переважно на західних землях України та Білорусі. Саме в цей час українська та білоруська нації вперше знайомилися та розпочинали відносини з релігійною меншиною, до якої активно переходили прихожани православних церков. На рубежі XIX–XX ст. в Україну, Білорусь та Росію проникають пізні європейсько-американські течії — баптизм, п'ятидесятництво, адвентизм.

Нові релігійні течії насамперед мали ареал поширення у Таврії, на Катеринославщині, Київщині завдяки великої кількості селян, які ставали протестантами. В Україні, Росії та Білорусії, утворилися протестантські об'єднання, до яких прихильно ставилося 5–7 % населення. Ще до приходу більшовицької влади (у 1917 році) протестантизм став швидкою до поширення, легкою до сприйняття та прогресивною, третьою за кількістю прихильників (після православ'я та уніатства) релігійною течією. Він почав відігравати значну роль в суспільному і духовному житті населення, яке прагнуло орієнтуватись на Захід, намагалось знову опинитися в оточенні цивілізованого європейського світу [19, с. 98].

Після приходу більшовицької влади духовне життя суспільства зазнало значних змін. Протестантські релігійні об'єднання, керуючись з положенням, «немає влади не від Бога» мали надію на гарні, дружні відносини з новою політичною владою. Необхідно зазначити те, що в перші роки свого буття радянська влада дотримувалась переважно політики лавірування у вирішенні релігійних питань. Однією з перших була постанова про створення Наркомату з національних питань і Церкви, який 23 січня 1918 р. видав декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» [40, с. 148]. Схожий декрет видав Тимчасовий робітничо-селянський уряд України 19 січня 1919 р. Кожна людина могла за покликом серця відвідувати будь-яку релігійну організацію, сповідувати віру у будь-якого Бога, або не вірити в ні що, не дозволялося видавати місцеві закони та постанови, які б приносили б для тих чи інших членів суспільства дискомфорт, обмеження свободи совісті. Кожен міг вільно здійснювати релігійні обряди за умови дотримання громадського порядку і відсутності зазіхання на права громадян [39, с. 88].

Однак, сама назва цього документу в дійсності мало підтверджувала реальні вчинки комуністичної влади. Конфесійні об'єднання втрачали право юридичної особи, а це означало втрату можливості оформлювати субсидії, а вся власність була оголошена народною. Також виникла проблема у здобутті освіти, адже влада заборонила «сектантам» навчатися в будь-яких школах, як в державних так і в приватних. Конституція РСРР, яка була прийнята 10 липня 1918 р., позбавляла служителів - протестантів виборчого права. Відповідно до декрету та інструкції Наркомату юстиції (НКЮ) від 10 листопада 1920 р. про порядок впровадження у життя декрету «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» будь-які релігійні дії (євангелізація, молитва) та публічні релігійні обряди поза межами будинків молитви могли відбуватися лише, якщо на це був дозвіл місцевих органів влади [82, с.87].

Держава розробила свої методи впливу на християн, щоб змусити виконувати та дотримуватися настанов декрету. До прихожан у вигляді покарання було адміністративне стягнення або виправні роботи. В інструкції,

яка стосувалася релігійних об'єднань, було роз'яснення стосовно, усіх приміщень та предметів, які застосовувалися для зібрань. Вони повинні бути конфісковані та віддані органам влади. Вирішенням різних суперечностей, які виникали під час впровадження держаної політики відділення церкви від держави, опікувалися спеціально створені органи. У червні 1921 р. у складі НКЮ УСРР засновується відділ по відокремленню церкви від держави, який за свою активну антирелігійну діяльність називався ліквідаційним відділом. На місцях діяли так ж губерньські та повітові ліквідаційні комісії. Про завдання, які мали виконувати ці структури, розповідає той факт, що у жовтні 1922 р. ліквідаційні відділи були передані у відання Наркомату внутрішніх справ УСРР.

Відносини релігійних об'єднань з радянською владою набули більш гострого характеру у 1922–1923 рр., коли в країні розпочалися проблеми в економіці більшовики мали намір розв'язати цю проблему за допомогою конфіскованого церковного майна. 23 лютого 1923 р. була прийнята постанова ВЦВК СРСР, в якій було запропоновано вилучити з церковного майна, переданого у користування віруючим всіх релігій, всі дорогоцінні речі. Розпочалась їх масова насильницька конфіскація [53, с. 240].

З часом, крок за кроком законодавчі акти спрямовувалися на встановлення контролю, підкорення релігійних громад владі, дискредитацію і ліквідацію духовництва як стану. Вони дали змогу органам втручатись у внутрішні справи релігійних громад, поглиблювати конфронтацію з віруючими.

Разом із тим, у середині 20-х рр. ХХ ст. відчувалося певне потепління в державно-церковних відносинах. Релігійні об'єднання все збільшувалися за рахунок людей, які ставали протестантами, виникали нові спільноти, активно проповідувалося Євангеліє. Високий рівень організації, благодійність, проповідь любові симпатизували потребам віруючих і збільшували ряди протестантських об'єднань. Впродовж 1921–1924 р. щорічний приріст протестантських об'єднань в Україні складав приблизно 150–200 %. В Уманському окрузі Київської губернії протестантський рух охопив 102 села (всього було 300 сіл), в Черкаському окрузі протестанти були у 50 селах із 155 сіл. За статистичними

даними в Україні у 1925 році існувало 1578 протестантських громад, до яких належало 148625 віруючих, у більшості з середнього прошарку суспільства. Найбільший ареал розповсюдження був у західних і південних областях. Значна менша кількість у Полтавській, Чернігівській і Херсонській губерніях; і найменше Донецькій, де переважало робітниче населення [87, с.26].

Протестантські об'єднання були засновані на духовних основах притаманних для українців. Навіть, сповідуючи нову релігію, прагнули до національного самовизначення. Доведенням цього було заснування українського національного союзу баптистів. У 1925 р. до Всеукраїнського союзу входило 40 тисяч баптистів (з 100 тис. в СРСР), а у 1928 р. їх кількість зростає до 60 тисяч. Рішення Всеукраїнських з'їздів баптистів у 1921, 1922, 1925 та 1928 р. були направлені у більшості на утвердження національного союзу, підготовку проповідників з місцевого населення, створення біблійних навчальних закладів, створення друкарні, щоб можна було поширювати Біблії, Євангелії, журнали рідною мовою населення. У 1925 р. Всеукраїнській союз баптистів почав видавати журнал "Баптист України" з окремими сторінками українською мовою, а також серію українських брошур [72, с.110]. Одночасно розпочало діяльність Всеукраїнське об'єднання адвентистів сьомого дня (АСД), яке окрім загальних віросповідальних проблем займалося розповсюдженням україномовних Біблії, збірників духовних пісень українською мовою, мало на меті створення свого біблійного інституту у Києві. В 1926 р. оформився Всеукраїнський союз християн євангельської віри. Поступово відходили від тактики ізоляціонізму меннонітські громади.

Протестанти намагалися знайти різні шляхи для взаємодії із владою. Створювалися організації та об'єднання, які відкрито заявляли про себе (Об'єднання меноністів), і про те, що їхня діяльність не підпільна і вони готові діяти згідно законам, якщо вони не суперечать їхнім релігійним догматам. Докладалися зусилля, щоб знайти спільну мову із комуністичною владою.

8 квітня 1929 року було оприлюднено постанову ВЦВК і РНК РРФСР «Про релігійні об'єднання», яка докладно регламентувала Декрет РНК РРФСР

від 23 січня 1918 «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». У «Постанову» увійшли всі зміни, внесені в нього за 1920-ті роки. Спочатку декрет, складений Леніним і прийнятий 20 січня 1918 року, мав назву «Про свободу совісті в церковних і релігійних суспільствах».

У «Постанові» докладно говорилося про релігійні об'єднання, їх служителів, майно, з'їзди, молитовні будинки, пожертвування, бюджет, нагляд за роботою об'єднань з боку держави та інше. Все, це у 68 пунктах. [10, с.40].

Також була підписана Інструкція про порядок проведення в життя декрету «Про відділення церкви від держави і школи від церкви» від 24 серпня 1918 р. містила тільки 35 пунктів.

16 січня 1931 року з'явилася Інструкція Постійної комісії при Президії ВЦВК з питань культів «Про порядок проведення в життя законодавства про культу», яка в 77-і пунктах (проти 12-ти пунктів Постанови від 19 червня 1923 р.) чітко визначала всі положення, які починаючи з вікового цензу можуть утворити суспільство: «Люди, які досягли 18-ти років». [46, с.230].

Стаття 3-тя включала розлогий перелік заборон:

«Релігійне об'єднання правами юридичних осіб не користується і їм забороняється:

а) створювати каси взаємодопомоги, благодійні їдальні, приймальні будинки, гуртожитки для бідних, похоронні каси і т. п. ;

б) організувати кооперативи, сільськогосподарські кооперативи, кустарні і інші виробничі об'єднання, користуватися матеріалами, які знаходяться в їх розпорядженні, грошовими засобами і культовим майном для якихось інших цілей, окрім задоволення релігійних потреб;

в) організувати спеціальні, дитячі, юнацькі, жіночі молитовні та інші зборів;

г) організувати літературні, рукодільні, трудові, з навчання релігії і інші зборів, групи, гуртки, відділи і т. д. ;

д) влаштовувати екскурсії та дитячі майданчики;

е) відкривати бібліотеки й читальні;

ж) організувати санаторії та лікувальну допомогу.

Район діяльності служителів культу, в тому числі релігійних проповідників, наставників, благовісників обмежується місцем проживання віруючих і обслуговується ними релігійного об'єднання і місцезнаходження відповідного молитовного будинку.

Служителі культу можуть приступити до діяльності тільки після пред'явлення про них даних релігійною громадою або групою віруючих в орган реєстру за формою № 5.

Стягнення з релігійних громад податку з будинку, земельної ренти та страхової премії відбувається з дотримання наступних правил:

а) вимога про сплату податку з будинків, земельної ренти і страхової премії до виконавчого органу тої релігійної громади, кому представлено молитовну будівлю за договором. Причому виконавчий орган попереджав об'єднання, що несплата в строк податку, ренти або страхової премії тягне за собою розірвання договору і відібрання представленого в користування товариства молитовного будинку ... » [10, с.110].

Суми податків встановлювалися непомірно високі, не тільки на місце, яке займане молитовним будинком, але іноді і на ділянки, що знаходяться в користуванні членів виконавчого органу громади. Ті, хто не мали коштів оплатити податки, змушені були подавати заяву про саморозпуск громади.

Через певний час «втратили силу», тобто були скасовані Указом Президії Верховної Ради РРФСР, як сказано в Постанові, такі статті як 21, 22, 24, які визначали порядок скликання релігійних з'їздів, а це означало, що і скликати з'їзди більше не дозволялося.

Скасували також статті 35 і 37, які регламентували положення про релігійні об'єднання і союзи. Офіційно це означало визнання лише помісних громад. [91, с.130].

Початок 20-х рр. ХХ століття, був для християн досить не однозначним, прихід нової влади до управління державою, дарував надію, на кращі взаємовідносини між посадовцями та віруючими. Та все ж таки, на жаль, кінець

20-х рр. держава і церква перейшли на новий етап стосунків. Дружелюбні відносини почали погіршуватися, радянська влада розпочала організовувати репресивні заходи для тих хто ніс звістку Євангелії іншим.

Радянською владою проводився весь час контроль над протестантськими організаціями. Влада вела облік соціального стану, етнічної приналежності та виду діяльності християн.

Крім того, одним із пунктів нагляду за діяльністю протестантів, було спостереження за взаємовідносинами між общинами. На території України прагнень до об'єднання органами влади не спостерігалось, навпаки посилювалася ворожнеча між євангельськими християнами та баптистами через догматичні вчення. Інші ж організації між собою не мають розбіжностей, пояснюючи, що перед Богом всі вчення однакові.

З 1917 року починає активно збільшуватись кількість протестантських організацій, найчастіше за рахунок вірян з православної церкви, які переходять до євангельських християн та баптистів. Через це присутня була ворожнеча між протестантськими громадами та православною церквою. [1, арк.83].

На території України не існувало закладів благодійного характеру, заснованих протестантами, але у них широко практикувалося добровільні пожертви для справ взаємодопомоги своїм членам, які постраждали від яких-небудь стихійних лих чи пожежі.

Молитовні будинки існували лише в багаточисельних організація від 100 людей і більше. В селах в більшості зібрання проводилася у приватних будинках.

Радянська влада виділяла декілька способів релігійної пропаганди: молитовні зібрання; листи проповідників із великих міст, де існують організації Київ, Харків, Одеса; поширення літератури: журналів євангельських християн «Християнин», баптистів «Баптист», Біблій та брошур [3, арк.12].

У своїх доповідях більшовицька влада зазначала, що антикомуністична, антидержавна й протиподаткова агітація не ведеться. Адміністративно-керуючі органи організацій неодноразово на своїх з'їздах заявляли про повну лояльність

протестантів до радянської влади, і про неможливість ведення агітації проти СРСР будь-якого члена громади. За такі висловлювання, людину могли виключити з організації. Такі постанови, були прийняті, наприклад, Всесоюзним з'їздом євангельських християн в Ленінграді у вересні 1923 року, Одеським обласним з'їздом євангельських християн у вересні 1924 року, Подільським губернським з'їздом євангельських християн у січні 1925 року, Волинським губернським з'їздом євангельських християн у травні 1925 року.

Що стосується об'єднань баптистів, то вони на Всеукраїнському з'їзді баптистів, який відбувся 17 травня 1925 року повністю підтримали постанову Всесоюзного з'їзду баптистів, який відбувся у Москві в грудні 1924 року, про відношення до радянської влади, військову службу. [92, с.36].

Адвентисти сьомого дня у своїх письмових заявах підтримували відношення та постанови євангельських християн та баптистів, не відмовлялися від військової повинності та сплати податків.

Початок нової сторінки, яка принесла страждання християнам припав на кінець 20 – х рр. Владні органи переходять до організованих переслідувань християн. Серед суспільства активна почали поширювати «атеїзм». Проводилися курси, лекції, головною темою яких було, заперечення існування Бога. “Войовниче безвірництво” зросло до рівня спланованої державної політики, в основі якої було визначення церкви як ідеологічно ворожого соціального інституту, приреченого на знищення. В країні була розгорнута масштабна антирелігійна робота [80,с.24].

Репресивні заходи проти керівників протестантів запрацювали вже у 20-ті роки. Майже в усіх антирелігійних виданнях було роздруковане «викриття шпигунської групи баптиста Шевчука», яка діяла на Вінниччині, перебуваючи начебто на службі в польської розвідки. Того ж року органи ДПУ «викрили» такі ж «шпигунські організації», очолювані баптистами Р. Хом'яком та З. Павленком, в Полтаві та Миколаєві, а також у Донбасі, якою керували Маркосов і Щеглов [72, с.128].

На початку 1929 р. республіканським, крайовим, обласним, губернським та окружним комітетам партії було направлено листа “Про заходи по посиленню антирелігійної роботи”, в якому визначались завдання для партійних, державних, господарських та громадських організацій у боротьбі з церквою та релігією. Цим документом ЦК партії зараховував духовенство, віруючих, органи церковного управління до противників соціалізму.

ЦК КП(б)У в прийнятій 30 червня 1928 р. резолюції “Про релігійний рух і антирелігійну пропаганду” вказував, що “релігійні громади і релігійний апарат, спираючись на куркульські верстви села й на непанські та міщанські елементи міста, розповсюджують своє вчення на більш широкі селянські верстви в місті перекидають його на частину робітництва, в першу чергу на нові його кадри.” ЦК Компартії України вимагав при проведенні антирелігійної роботи розкривати “реакційну суть релігійної пропаганди окремих церков і сект тоді, коли вона навіть прикривається лояльними щодо Рад влади гаслами”. Представники влади не дотримувались проголошених раніше принципів відокремлення церкви від держави, насправді перетворилось у запекле переслідування церкви та у грубе втручання держави в її справи [15, с. 198].

У державі було ухвалено низку антидемократичних законодавчих актів, які узаконили державний атеїзм у СРСР. Остаточно ставлення до церкви та віруючих держава описала у 1929 р. у постанові ВЦВК СРСР “Про релігійні об’єднання і підтвердила Конституцією СРСР. Були оприлюдненні певні зміни та уточнення до Конституції УСРР та було затверджено постанова, яка досить суттєво обмежувала права конфесій. Згідно з більшовицьким законодавством віруючі могли проводити богослужіння, євангелізації, молитви, лише у молитовних будинках, а пресвітери й проповідники мали праву проводити релігійні обряди та церемонії тільки у культових спорудах або помешканнях віруючих. Під заборону було утворення нових благодійних організацій для взаємодопомоги прихожанам, діяльність кооперативів, виробничих артілей, залучення до богослужінь неповнолітніх дітей, осіб інших сповідань чи невіруючих. Введення у серпні 1929 р. тривалого робочого тижня (з одним

вихідним) фактично скасовувало дні для богослужіння, із переліку офіційних свят та вихідних днів почали викреслювати релігійні свята й забороняти їх відзначення [4, с. 207].

У реальному житті ці закони, які були далеко не демократичними, які стосувалися релігійних вподобань населення, не завжди повністю реалізовувалися у життя. Майже, усі проблеми та питання, які стосувалися релігійних культур, радянська влада вирішувалася на свій розсуд, враховуючи обставини, ідеологічні та політичні аспекти. Різні погляди на сфери життя між більшовиками та християнами, у кінцевому результаті переросли у протистояння. Після більш менш вільної можливості сповідувати свою релігію, у життя християн розпочинається етап переслідувань, репресій, які доторкнулися усіх прошарків суспільства, що сповідували віру в Бога.

У 1928 році було висунене звинувачення у шпигунстві секретарю Всеукраїнського союзу об'єднань баптистів О. Букреєву. Через рік у Житомирі репресували скарбника союзу Ф. Косолапова. Косолапов унаслідок довгого перебування у в'язниці отримав тяжке захворювання, що призвело до смерті [39, с. 76].

Встановлювався адміністративний контроль місцевої влади за все тими об'єднанням, які продовжували існувати.. У жовтні 1929 р. Вінницький окружком КП(б)У в листі місцевим партійним комітетам “Про стан сектантства на Вінниччині” вказував, що “парторганізації на ділянках антирелігійної роботи повинні зосередити свою увагу на боротьбі з сектантством. Виявлення й вивчення сектантського руху по районах і селах округи, викривання контрреволюційної суті сектантських груп, їх ватажків і проповідників повинно знайти своє відображення у всій масовій політичній роботі”[15, с.156].

Більшовицька влада хотіла обмежити стосунки віруючих з населенням, осквернити їх в очах суспільства, не дозволяла займатись сільським господарством. Практично усі, ті хто були християнами – протестантами, були ізольовані від суспільства, не маючи права займатися поширеними видами діяльності. Майже усі сім'ї були багатодітними і перед батьками поставала

питання про забезпечення своїх родин житлом і продуктами харчування, речами першої необхідності. В період запровадження колективних сільськогосподарських товариств у селі Олександрівка Тульчинського району Вінницької області віруючими було створено колективне господарство, яке розглядалося владою не інакше, як форма впливу релігійних громад на населення. У звіті оперуповноваженого ДПУ Тульчинського округу говорилось, що "це найбільш небезпечна для нас форма впливу на селянські маси..., баптистський колгосп краще функціонує іншого селянського, який там є". Вважалося, що господарська діяльність протестантських громад підриває підвалини радянської влади. Подібні господарства розформовувались, а їх керівники переслідувались [37, с. 7].

1.2. Протестантські організації в Україні в розрізі репресивних заходів більшовиків (30-ті рр. XX ст.)

Використовуючи попередньо здобутий досвід боротьби релігійними об'єднаннями в 20-х рр., радянська влада в 30-х рр. перейшла до більш активної протидії та боротьби з релігією й насадження атеїзму. При Раді Спілки воявничих безвірників створювався «антисектантський відділ». Розроблені методи та плани мали на меті запропонувати органам влади репресивний метод відносно протестантів: «У зв'язку з судовими процесами над сектантами, які притягуються до відповідальності за контрреволюційні та кримінальні злочини, а також і за відмову служити в армії, створити з антирелігійників кадри судових експертів та громадських обвинувачів, домогтися проведення показових судових «процесів».

Наступ на протестантів – репресивний розпочався з вказівки самого Йосипа Сталіна, який назвав другу п'ятирічку «безбожною». До 1937 року більшовицька влада на меті мала викоринити із суспільства усі навіть згадки про Бога та церкву, уся релігія потрапила під заборону. «Ініціатива» вищого партійного керівництва та лідерів «антирелігійного фронту» були розцінені

каральними органами влади як сигнал до початку репресій. Вони проводилися, як правило, з метою «обезголовлення» церков через позбавлення волі, заслання або навіть фізичне усунення їхніх лідерів [82, с. 67].

Політика, колективізації у своїй меті мала змінити місце проживання усіх тих, хто заважав більшовицькій владі. На Далекий Схід було відправлено мільйони людей. Існує думка, що разом із сім'ями «куркулів», було переселено і відсоток протестантів. Влада вбачала в цьому прошарку населення «контрреволюційні елементи».

Якщо аналізувати усі області Радянського Союзу, то саме етнічна територія України зазнала найбільших наслідків від політики «розкуркулення». Саме вона дала можливість і протестантські об'єднання репресувати або переселяти по статті «ворог народу». Так як ці громади існували певний період часу, комуністи вивчили їх структуру та психологію, і чудово це використовували для репресій, почали використовувати тактику саморозпуску, ув'язнювали служителя і об'єднання було приречене на саморозпуск. Місцеві органи влади часто прискорювали цей процес, відмовляючи громаді в реєстрації.

Протистояння суспільства із «сектантами-куркульками» активно описувалося в пресі, які мала антирелігійне спрямування. На сторінках журналу «Безвірник» за 1934 рік з'явилася стаття про арешт служителя євангельських християн Миргородської громади Полтавської області за «злісне порушення державного закону про хлібозаготівлю». Після його арешту організація самоліквідувалася [87, с. 27].

Ідентична справа відбулася на Вінниччині, де безвірники «викрили сектанта-куркуля» С. Войтенка – пресвітера громади християн євангельської віри. Його було засуджено до заслання, після чого у громаді залишилося лише п'ятеро осіб. Подібні факти спостерігалися й в інших регіонах України. Так, селянина із села Різдяного, що на Харківщині, Г. Губського заарештували лише за те, що він продав вирощений ним хліб, а не задарма здав державі, але водночас і за те, що він «сприяв проведенню зібрань баптистів». Дослідниця

баптизму Л. Мітрохіна, зазначає що у 30-ті рр. «склалася трагічна ситуація: церковним організаціям і віруючим не лише відмовляли в політичній довірі, але й робили все, щоб увігнати їх в образ ворога» [4, с. 35].

Початок 30-х років приніс для християн зміни у законодавство, які зробили становище релігійних об'єднань більш важким та несприятливим до існування. Особливу увагу влада розпочала приділяти єпископам, дияконам та служителям конфесійних об'єднань. Ті, хто стояли на чолі церкви, обов'язково мали отримати дозвіл органів влади. Фактично служителі не могли виконувати свої функції в об'єднаннях, тому що більшовики всіляко перешкоджали отриманню дозволу. А ті, хто наважилися просто виконувати обов'язки служителів у церкві, понесли жорстке адміністративне покарання.

Обслуговування громад служителями культів стало практично неможливим, оскільки воно потребувало особливого дозволу місцевої влади. Уся політика органів влади була спрямована на те, що об'єднання все більше і більше приймати умови, які диктувала держава. Щоб заохоти до співпраці, служителі, які впроваджували в церкві побажання комуністів, з часом все частіше очолювали керівні органи в різних організаціях [25, с. 54].

У травні 1929 року було розроблено та поширено таємну інструкцію, яка «навчала», що потрібно робити з тими хто був «ненадійний». У більшості це стосувалося тих, хто очолював керівні посади, зокрема і християн: «...щодо осіб, які формально мають усі права, щоб бути в числі фундаторів або членів товариства, але про яких надійшов від ДПУ або інших органів компрометуючий матеріал, то, звичайно, таких осіб варто в той або інший спосіб усувати від участі в громаді. Способи ці потрібно добирати залежно від характеру компромату та наявності тих або інших можливостей, а саме: позбавляти виборчих прав і на підставі цього виводити особу зі складу товариства; якщо інші засоби не підходять, тоді слід просто не допускати існування такого товариства, відмовивши йому з різних мотивів у реєстрації статуту». Ситуація, що склалася призвела до того, що служителі та інші

очільники церкви покидали на добровільній основі місця своєї роботи [15, с. 196].

Активно проводилася радянською владою антирелігійна робота. Виходили постанови та інструкції по проведенню роботи із протестантськими організаціями. У Вінницькій області була видана постанова про те, що «багато сектантських організацій перейшли до підпільної контрреволюційної роботи та організовують саботажі та постання. Тому потребується посилені антирелігійна робота у вигляді організації колгоспів, ліквідації пережитків капіталізму у свідомості людей, виховання у колгоспників соціалістичного відношення до праці і суспільної відповідальності» [2, арк.11].

Такі постанови, видавалися по всьому Радянському Союзу, організовувалися безбожні комітети, створювалися організації при школах, підприємствах, колгоспах, армійських частинах для пропаганди атеїзму. Проводилася антирелігійна пропаганда на Пасху, Різдво та Трійцю. На базі наук Маркса, Енгельса і Леніна, організація «Безбожник» проводила пропаганду через гуртки, семінари пролетарського атеїзму, створювалися музеї Атеїзму для відвернення людей від «релігійного дурману» та повернення до пролетарської культури.

30-ті роки принесли для християн активні утиски, обмеження прав та свобод. Для кращої реалізації політики боротьби з вірою у Бога органи силових структур зазнали певних змін. Засоби масової організації активно допомагали владі боротися із «сектантами», публікуючи статті про шпигунство і неблагоннадійність та шкідливість для суспільства «релігійників». Вибори до Рад депутатів трудящих призвів до піднесення хвилі репресій проти християн .. Це підтверджує одна з промов О. Ярославського, виголошена в 1937 році: «Якраз тепер, коли на черзі постає питання про вибори до Рад депутатів трудящих... нам необхідно ще ширше розгорнути антирелігійну пропаганду. Ця пропаганда повинна бути направлена на те, щоб вирвати віруючих-трудящих із-під реакційного впливу церковників і сектантських проводирів, котрі нерідко є прямими агентами й учасниками всіляких контрреволюційних груп» [72,с. 321].

30 травня 1931 року набрала чинності постанова ВЦВК «Про затвердження положення про Постійні центральні і місцеві комісії з розгляду релігійних питань», а 16 жовтня 1931 року Інструкція постійній комісії при Президії ВЦВК з питань культів «Про порядок пристрою, закриття та ліквідації кладовищ і порядку знесення надмогильних пам'ятників».

21 березня 1932 року виходить циркуляр № 1, направлений по всіх регіонах, аж до міськрад «По питанню про облік релігійних об'єднань і звітності місцевих комісій з питань культів». [2, арк.10].

Всі ці положення, інструкції та роз'яснення в основному були для закритого користування. Вони, зазвичай, носили гриф: «Не для друку». По-іншому виглядало те, що призначалося для освітлення в засобах масової інформації, так би мовити для зовнішнього фасаду, для перекладу на іноземні мови, як інформація для зарубіжного читача.

Ось лише два приклади з постанови ЦК ВКП (б) від 13 березня 1930 року «Про боротьбу з викривленнями партлінії в колгоспному об'єднанні». В ній йшлося: «... ЦК вважає за необхідне зазначити абсолютно неприпустимі викривлення партійної лінії в області боротьби з релігійними забобонами ... Ми маємо на увазі адміністративне закриття церков без згоди голосів більшості села...». І як продовження: «...ЦК вважає, що всі ці викривлення є результатом прямого порушення політики партії, прямого порушення постанов керівних органів нашої партії ...» [5, с.23].

ЦК зобов'язував партійні організації: рішуче припинити практику закриття церков в адміністративному порядку, фіктивно прикривати за суспільно-добровільним бажанням населення. Допускати закриття церков лише в разі реального бажання переважної більшості селян і не інакше, як з утвердження постанов сходів обласними виконавцями. За знущальні витівки щодо релігійних почуттів селян і селянок, залучати винних до найсуворішої відповідальності ».

Подібних постанов публікувалося десятки, якщо не сотні, в «Супутник атеїста», «Супутник агітатора», на сторінках багатотиражних видань та іншої друкованої продукції.

Вони повинні були відображати зовнішнє обличчя партії, що стоїть на чолі «диктатури пролетаріату». І так було протягом не тільки двох десятиліть 1920-1930 років, але і після, за часів М. С. Хрущова, що розвінчав «культ особи Сталіна». [4, с.78].

У скрутному становищі перебували і адвентисти сьомого дня. Було знищено служителів, на початок 1940 років, їх залишилося два з двохсот. У 1934 році позбавили волі голову Всесоюзного об'єднання адвентистів сьомого дня Г. Лебсака. Через чотири роки він помер у Вологодській в'язниці. Того ж року був засуджений голова Всеукраїнського союзу адвентистів І. Львов. Адвентиста О. Грица в концтаборі взимку обливали водою, в результаті він помер від переохолодження. В. Яковенко був засуджений у 1934 році на п'ять років таборів за «здійснення релігійної пропаганди, зв'язок із закордоном, проведення нелегальних молитовних зборів адвентистів». Того ж року за одну ніч була заарештована вся рада Вінницької громади адвентистів сьомого дня. Окрім її керівника А. Васюка, опинилися за ґратами Т. Оскерко, С. Штарк, В. Домбровський [63, с. 54].

Статистичні дані адвентистів свідчать про те, що 3000 осіб було репресовано, з них 20 % загинули. І лише 2 % священнослужителів уникли репресій [28, с. 230].

Незважаючи на те, що існував цілий перелік інструкцій та актів, що стосувалися боротьби із протестантами, НКВС УРСР 5 жовтня 1937 року видав постанову, в якій вимагали якнайшвидше, провести заходи, які мали мету швидко знищити релігійно-сектантські кадри. Першими потрапили у цей список п'ятидесятники, був ліквідований їхній союз та піддані були репресіям Іван Воронаєв на з ним більше 850 осіб. Доля Івана Юхимовича залишається не відомою. Більше 40 років він відбував покарання у таборі в Сибірі. Знесилений та ослаблений за роки ув'язнення Воронаєв не міг швидко рухатися в так

колони, за це на нього були натравлені собаки, які нанесли травми не сумісні з життя. Його доля до кінця не з'ясована. Дружину Воронаєва, починаючи з 1933 року, неодноразово заарештовували. Лише в 1953 році їй з двома дітьми дозволили виїхати до США [4, с.73].

У першій половині 30-х років були репресовані лідери Федеративного союзу баптистів. Тривали арешти й серед керівників українських організацій. У 1932 році після дев'ятимісячного ув'язнення помер голова Київського обласного об'єднання баптистів Д. Правосєров. Його місце посів А Костюков, який залишався водночас і головою Всеукраїнського союзу. Однак уже через рік його теж репресували та відправили на три роки в заслання до Сибіру.

Лише за один день, 27 лютого 1934 року особливою нарадою при колегії ОДПУ УСРР були засуджені на три роки ув'язнення 11 баптистів, серед яких: Е. Клаупік (уповноважений Союзу баптистів СРСР), І. Татарченко (проповідник на Кіровоградщині), Г. Кеніх (проповідник на Одещині), інші лідери руху — Я. В'язовський, І. Захарчук, О. Мозгова [27, с.100].

Найжахливіша пора для християн прийшла 1937-1938 рр. Усі ті, хто змогли пережити попередні хвилі репресій і залишитися живим у своїй сім'ї, тепер без судового засідання чи попереднього розслідування, могли отримати вирок, який означав смертну кару, або довгі роки у в'язниці, примусові роботи, табори, із заборонаю спілкуватися з рідними. Справи були сфабриковані, звинувачення не відповідали дійсності, організації, до яких приписували діяння служителів реально не були створенні. Справжні мотиви були вдало замасковані.

Так, у листопаді 1936 року працівники НКВС знову заарештували А. Костюкова, котрий, за рішенням трійки Київського обласного управління НКВС УСРР, через місяць був розстріляний. У грудні 1937 року працівники НКВС розстріляли його наступника на посаді голови Київського обласного об'єднання баптистів А. Нестеренка. У 1937 році повторно заарештували Ф. Жадкевича (керівника Вінницької організації баптистів), який, за твердженням влади, очолював там фашистську організацію баптистів. Наприкінці року його

розстріляли так само, як і решту членів очолюваної ним «організації»: Т. Пишного, М. Дехтяра, А. Тарнавського, П. Клешка, А. Канського, Г. Міхалевського. Як правило, «сектантські контрреволюційні групи» «викривалися» владою в тих регіонах України, де був поширений євангелістський рух. Крім названих, на Київщині заарештували І. Чижикова (проповідника київської громади), Є. Педяша (колишнього голову Київського окружного об'єднання баптистів) та інших [7, с.130].

Протягом 30-х років баптистів було репресовано 20000 осіб. Кожного дня комусь виносився вирок суду, який був вирішальний у його житті. Оскаржити рішення було неможливо. Часто смертну кару, виконували в день її оголошення. Тих, хто змогли вижити чи повернутися додому були одиниці. У більшості з тими, кого звинувачували органи влади, прощалися без надії зустрітися ще раз.

Центральне керівництво Союзу євангельських християн теж зазнало репресій, проте не таких значних, як баптистське. В Україні у 1937 році був ув'язнений колишній голова Всеукраїнського союзу В. Єгоров.

Однак упродовж 30-х років влада не встигла повністю знищити керівні склади церков баптистів та євангельських християн. Відомо, що у 1940 році із «старих» кадрів у громадах працювали: М. Орлов, Я. Жидков, А. Андреев, А. Карев, М. Голяєв, М. Левінданто, П. Малін, Ф. Пятковський та інші. Українську церкву об'єднаних у 1945 році євангельських християн-баптистів репрезентували керівники різних рівнів колишнього Всеукраїнського союзу євангельських християн: Я. Ходюш (32 роки стажу священнослужителя), Ф. Гаркуша (30 років), А. Ходюш (20 років), Т. Майданенко (25 років) [53, с. 340].

Практичні усі методи та характери справ та звинувачень були ідентичними. Протоколи записів практично не відрізнялися один від одного, лише графа про автобіографічні дані звинуваченого. Та й самі причини були стандартними або «іноземний шпигун» або «учасник нацистських об'єднань». У зв'язку з цим і звинувачення були теж однаковими: за статтями: 54-6, 54-10,

54-11 КК УРСР, які передбачали або великі строки ув'язнення (до 25 років), або вищу міру покарання [36, с.36].

Наслідки репресій проти християн були колосальними. 3,5 рази зменшилася кількість віруючих, а служителів залишилося лише 10 % (якщо рахувати від 1900 року). Діти, які були забрані у батьків передавалися у дитячі будинки, де їх виховали в дусі комунізму та атеїзму, з думкою, що їхні батьки «вороги народу». Переривалися цілі покоління, багато сімей залишалося роз'єднаними. Жінки ставали вдовами при живих чоловіках, ті хто були заслані в табори у більшості не поверталися. Адміністративні стягнення, які накладалися за порушення нормативних актів часто були непосильними для виплат. Послаблення у 1938 році переслідувань християн відбулося через неможливість держави ні фізично, ні економічно продовжувати масові переслідування [25, с.54].

Отже, встановлюючи комуністичну владу, більшовики на перших етапах загравали з протестантами, даруючи їм свободу та можливість вільно сповідувати свою віру, та проповідувати її іншим. Ці заходи сприяли підтримці радянської влади серед християн. Але кінець 20-х рр. початок 30-х рр. докорінно змінюють ставлення влади до протестантів, відкривається її істинне обличчя. Розпочинаються масові репресії та утиски релігійних об'єднань. Для боротьби з «сектантами» створюються спеціальні відділи і комісії, які активно починають насаджувати атеїзм і переслідувати усіх інакше думаючих.

Наслідками, цих кампаній були тисячі жертв, вбитих, закатованих, засланих у табори. Особливу увагу приділяли очільникам церков, кого не можна було схилити на свій бік, потрібно було знищити. Та все ж, радянська влада не змогла знищити віри протестантів в Бога та штучно насадити усім громадянам Радянського Союзу нову радянську релігію – атеїзм.

РОЗДІЛ 2

БАПТИСТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

2.1 . Пожвавлення діяльності євангельсько-баптистського братства в 20-х рр. ХХ ст.

Євангельські християни-баптисти (ЄХБ) – найбільш чисельна із протестантських церков СРСР. З самого початку свого створення піддавалася гонінням як «сектантські». Після революційну історію своєї церкви баптисти ділять на наступні періоди:

1. 1918-1929 рр., коли, згідно декрету радянської влади від 23 січня 1918 р. «Про відділення церкви від держави» і Конституції, була проголошена і, по відношення до протестантів, справді дотримувалися свобода совісті». Молитовні зібрання проводилися без перешкод і вільно виписувалися із-за кордону.

2. 1929-1941 рр. Після постанови влади від 8 квітня 1929 р «Про релігійні культу» був взятий курс на повне викорінення релігії з СРСР. За ці роки двічі переформулювали статті конституції про свободу совісті (в травні 1929 р і в 1936 р.) так, що ця свобода була зведена до нуля. Були заарештовані церковнослужителі і багато активних віруючих. Закриті суди-«трійки» засуджували їх до 25 років у табори за «антирадянську агітацію» За даними в ці роки було відправлено біля 25 тисяч ЄХБ і приблизно 22 тисячі там загинуло. Молитовні будинки ЄХБ по всій країні були закриті.

3. 1942-1960 рр. Під час Другої світової війни політика влади по відношення до релігії змінилася. В 1942 -1945 рр. при Раді Міністрів СРСР була сформована Рада по справам релігії і культів (РСРК). Її чиновники зайнялися «прирученням» церкви і руйнуванням її із середини. З таборів стали терміново звільняти служителів, які були готові

співпрацювати з владою. З таких людей була Сформована Всесоюзна Рада ЄХБ (ВРЄХБ).

4. 1960 р. – до наших днів – відродження баптистської церкви [7, с.134].

Ленінський декрет від 23 січня 1918 року давав гарантії дійсної релігійної свободи, що викликало доброзичливе ставлення баптистів до Радянської влади. Деякі віруючі із аристократичних родин виражали підтримку Радянської влади, передачею їй свого господарства.

Через півроку вийшла постанова Народного комісаріату юстиції про порядок введення цього декрету в життя. 3 січня – циркуляр Наркомату; 13 червня 1921 року – постанова ВЦВК, а в середині 1923 року вийшла «Інструкція з питань пов'язаних з проведенням декрету». Остання роз'яснювала, що декрет про відділення церкви від держави з виданим до нього роз'ясненням постановою Наркомюста є основним законом, на який повинні спиратися всі розпорядження і дії місцевої влади [80, с. 235].

Видання таких державних документів в перші роки виключали випадки утисків прав віруючих. Там, де випадки були, центральні органи Радянської влади по скаргам баптистів і євангельських общин негайно приймали необхідні міри. Таким чином, видання декрету забезпечував дійсну релігійну свободу і юридично було встановлено рівність усіх релігій (християнських і нехристиянських) і релігійних об'єднань перед Радянською владою

Та все ж таки, не все було так добре у плані релігійної свободи по відношенню до ЄХБ 1920-1930 рр. Органами Всесоюдної надзвичайної комісії пізніше ДПУ (Державного політичного управління) радянської влади було репресовано багато віруючих за їх безкомпромісність у випадках втручання держави в справи церкви. Вже у той час було немало поборників атеїзму, які не прощали проповідування Євангелії. Атеїстів дратувало твердість переконання віруючих, як стояли на позиціях далеких від атеїзму [47, с. 72].

На XXVI Всесоюзному з'їзді баптистів секретар Союзу баптистів П. В. Іванов-Клишніков заявив, про те, що баптисти визнають радянську державу,

дотримуються її громадянського закону, що стосується їхнього тіла. Все, що стосується їхньої душі і Бога, то вони не можуть підкорятися, як сказано в Священному Писанні Матвія 22:21: «Тож віддайте кесареві кесарево, а Богові Боже». Представники ХВС заявили про те, що вони вірують, що влада від Бога. І вважають своїм обов'язком молитися за владу. 1926 року на конференції баптистів Європи представники ЄХБ СРСР заявили про те, що баптисти – не анархісти: Баптисти не проти влади, а за владу, і вони будуть допомагати державі, яку б політичну організацію вона не мала б, у виконанні її високих функцій, доручених їй Богом» [14, с. 235].

ЄХБ підтримали ініціативу організації комун і артілів і розпочали самі їх організовувати. Ці починання були підтримані Радянською владою. В 1921 році при Наркомземі була створена спеціальна комісія по заселенню колгоспів, вільних земель, поміщицьких володінь сектантами і старообрядцями. Всі сектанти і старообрядці, які мали бажання поселитися на вільних землях колгоспу повинні повідомити про це комісію. Для цього потрібно: вислати довірену особу зі своїми письмовими відомостями про те, до якої секти чи об'єднання відноситься, скільки людей збирається поселитися на землі, чим займалися раніше, який мають інвентар, яким видом господарства хочуть займатися, яка потрібна допомога, придивилися собі землю чи ні. Крім того потрібно привезти договір між спільнотою і Наркомземом. Місцеву владу закликали допомогти бажуючим отримати безперешкодний проїзд до Москви і допомогти комунам на місцях [80, с. 312].

На жаль, християнських сільськогосподарським комунам і кооперативам не судилося довго існувати: більшість з них проіснувало 4-5 років. До кінця 20-х років їх не стало: одні розпалися, інші були розпущені державою.

В середині 20-х років атеїсти організували Союз воюючих безбожників, які почали заявляти про те, що необхідно закрити «сектантські колгоспи» як «небезпечні» для соціалістичного будівництва.

Важливим питанням, що хвилювало ЄХБ – це військове. Після громадянської війни радянська влада пішла на видання 4 січня 1919 року

декрету РНК СРСР «Про звільнення від військової повинності по релігійним переконанням». Цим декретом поряд з менонітами, духоборцями користувалися також баптисти і євангельські християни [35, с. 278]. Видання цього декрету мало під собою бажання атеїстичної влади показати сектантам прихильність Радянської влади. Дозвіл не приходити віруючим військову службу викликав великий потік людей до церкви, які ставили собі за мету не духовні цінності, а лише можливість не йти в армію. Радянська влада, не змогла довго терпіти зловживання серед віруючих правом звільнення від військової служби. Тому вона (через відповідні органи) вмішувалася у справа церкви з метою розколоти її. Влада запропонувала встановити для осіб призовного віку, які вступають в об'єднання випробувальний термін не менше року [36, с. 39].

18 вересня 1925 року ВЦВК СРСР, видав новий закон про обов'язкову військову службу. Але стаття 216 вказувала на те, що звільнення від військової служби повинно бути лише за постановою суду і розповсюджувалося в основному на тих, хто народився і виховувався в сім'ях, релігійне вчення яких забороняє відбувати військову службу із зброєю в руках. На тих хто увірували із сімей невіруючих батьків це положення не поширювалося [23, с. 60].

Згідно Декрету від 23 січня 1918 року «Про відділення церкви від держави, школи» релігійні громади не мали прав юридичної особи і тому офіційній реєстрації не підлягали. Навіть постанова Наркомюста і НКВС не передбачали обов'язкової реєстрації релігійних громад [43, с. 123].

З 1920-х років місцева влада, посиляючись на постанову ВЦВК про реєстрацію всіх організацій, які не приносять прибутку (а об'єднання баптистів і євангельських християн були віднесені до таких), стали вимагати реєстрацію об'єднання. Реєстрація полягала в тому, що місцевій раді надавався статут об'єднання, на якому по закону ставили штамп, про те що відбулася реєстрація і повертали об'єднанню, як документ пред'ява якого на вимогу представників місцевої влади чи вищої влади, об'єднання підтверджувало законність своєї релігійної діяльності. (Не виключено, що такий порядок реєстрації був скопійований з США, де це робиться з метою попередити приховання

можливих доходів, не вказаних в декларації діяльності релігійного об'єднання). Ніяких умов для релігійної діяльності така реєстрація не ставила.

Віруючі ХВЄ зустріли таку практику як посягання на права і свободу совісті (в частині ленінської примітки до пункту 3 декрету). І багато об'єднань в Україні відмовилися від такої практики реєстрації, що приводило за собою заборони місцевої влади проводити богослужіння і євангелізаційну роботу. І.С. Проханов, який був лідером євангельських християн, радив об'єднанням не ухилятися від вимог місцевої влади і оформляти реєстрацію, щоб запобігти гальмуванню євангелізації [57,с.29].

Українські баптисти вели з центральними органами довгі переговори, аргументуючи свої заперечення проти такої практики реєстрації насамперед приміткою до пункту 3 декрету. В результаті добилися лише деяких уточнень в установленому порядку реєстрації об'єднань в частині регулювання порядку молитовних зібрань. Тому, заради євангелізації, яка не припинялася протягом, ще 8 років (з 1920 по 1928 рік включно), служителі помісних церков користувалися хоч якоюсь легалізацією, узаконення своєї діяльності і від необхідної реєстрації не відхилялися [48, с.145].

Обов'язкова ж реєстрація релігійних об'єднань з багатьма умовами і обмеженнями релігійної діяльності була узаконена лише постановою ВЦВК і РНК СРСР від 8 квітня 1919 року.

2.2. Політика радянської влади, щодо об'єднань євангельських-християн баптистів

Після періоду відбудови, що здійснювався на принципах нової економічної політики (НЕП) в країні був прийнятий перший п'ятирічний план розвитку народного господарства на соціалістичній основі. Владою Радянського Союзу був взятий курс на інтенсивну індустріалізацію і широку колективізацію селян. Це призвело до значних переміщень з місця колишнього проживання на нові. Переселення було як добровільним так і примусовим.

Багато переселилося в райони, де розвивалася або створювалася вугільна, металургійна і машинобудівна промисловість, де відбувалася недостача робочих рук. Процес переселення захопив і віруючих ЄХБ: багато віруючих сімей, в складі яких були дорослі працездатні діти, переселялися на Донбас. Багато з них переселялися, через переслідування, щоб уникнути репресій [59, с.129].

В ході колективізації сільських господарств проводилася акція більшовиків і Радянської влади по «ліквідації куркуля як класу», засобами адміністративного виселення сільського населення в нові райони для освоєння природних ресурсів країни.

Цю акцію використала державна влада для усунення служителів і проповідників із помісних об'єднань євангельських-християн баптистів. Багато із них, як «позбавленців» (людей, які залишилися виборчих прав) додали до виселення разом із «розкуркуленими» [64, с. 234].

Це викликало різке скорочення чисельності віруючих в об'єднаннях колишнього місця проживання, але збільшувались і створювалися нові об'єднання віруючих та нових місцях.

В квітні 1929 року на II Всесоюзному з'їзді войовничих безбожників була прийнята резолюція в якій проголошувалося: «4... Сектантські організації в лиці верхівок, проповідників, активістів є політичною агентурою ... і воєнно-шпійонськими організаціями міжнародної буржуазії. 8. Ч. 2. До числа сект, які мають міжнародне розповсюдження, належать баптисти, євангелісти, адвентисти, методисти. Це найбільш сильні, матеріально забезпечені і застосовуючі «більш досконалі і різносторонні методи роботи сектантських організацій» [80, с.625].

Слідом за резолюцією II Всесоюзного з'їзду войовничих безбожників вийшла Постанова ВЦВК СРСР від 8 лютого 1929 року «Про релігійні об'єднання». Цією постановою релігійним об'єднанням була застосована обов'язкова реєстрація релігійних об'єднань. Діяльність об'єднань була обмежена задоволенням релігійним потребам віруючих в стінах молитовних

будинків: місіонерська діяльність, релігійна пропаганда заборонялася. Райони діяльності проповідників обмежувалася місцем проживання членів, які обслуговуються ними і місцем знаходження молитовного будинку. Заборонялося надавати матеріальну допомогу членам свого об'єднання; створювати каси взаємодопомоги, кооперативи; організувати дитячі, жіночі, молодіжні молитовні зібрання; біблійні, літературні, рукодільні, трудові, по вивченню релігії зібрання, гуртки, групи, відділи [7, с.238].

Ці обмеження були закріплені статтею 4 Конституції СРСР, прийнятою в червні 1918 року. Нова редакція статті 4, прийнята XIV Всесоюзним з'їздом 18 травня 1929 року, свідчила: «В цілях забезпечення за трудящими дійсної свободи совісті церква відділяється від держави і школа від церкви, а свобода релігійних переконань і антирелігійної пропаганди визнається за усіма громадянами». Слова « релігійної і антирелігійної пропаганди» замінені словами «свобода релігійних переконань і антирелігійної пропаганди». Іншими словами, проповідь своїх переконань визнавалася лише за державною релігією – атеїзмом.

Центральна Рада Союзу воюючих безбожників в 1930 році дала роз'яснення, як розуміти статтю 4 Конституції СРСР. «Нова редакція, - писав Н. Орлеанский, - уточнює об'єм і характер тої діяльності, яка до цього часу роз'яснювалася релігійними і церковними діячами, під видом церковної пропаганди вела антирадянську агітацію і боротьбу з будь-якими заходами радянської влади... Заміна в законі поняття свободи релігійної пропаганди словами «свобода релігійних сповідань» вказує на те, що діяльність віруючих по сповіданню своїх релігійних догматів обмежена своєю релігійною середою віруючих [40, с.189]. Залучення нових кадрів трудящих, особливо дітей, в число прихильників релігії ... така діяльність без сумніву шкідлива з точки зору інтересів пролетаріату і свідомості селян, звичайно, ніяким образом не може не може знаходитися під захистом закону. Будь-яка, пропагандистська і агітаційна діяльність церковників і релігійників (тим більше «місіонерська» не може розглядатися як діяльність, що дозволена законом про релігійні об'єднання, а

навпаки розглядається як така, що виходить за межі охорони законом свободи віросповідання і підпадає під дію кримінальних і цивільних законів, оскільки вона їм суперечить» [82, с.40].

Проповідники Євангелія – баптисти – не змогли змиритися з такими обмеженнями, так як відмова розповсюджувати благої звістки, означає непослух повелінню Христа: «... Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!» (Від Марка 16:15) [72, с.87].

Період випробовування віри ЄХБ поділяють на під періоди:

1. Час ще не масових, але жорстоких репресій (1929- 1935 рр.);
2. Роки особливо жорстоких і тотальних репресій (1935-1941 рр).[7, с.136].

Починаючи з 1929 року розпочалися репресії, які мали за мету на позбавлення помісних об'єднань ЄХБ організованої євангельської роботи: в першу чергу у братств забирали реєстрацію. В ці роки репресіям піддавали основних працівників об'єднання і найбільш активних проповідників Євангелія, які не послушалися вимог перестати розповсюджувати благу звістку.

В Житомирі був заарештований і кинутий до в'язниці Ф.Г. Косолапов – скарбник Всеукраїнського союзу баптистів. Після арешту його перевали у харківську в'язницю, де його піддали тілесним покаранням, він тяжко захворів, і помер [70, с.56].

В тому ж році були заарештовані і інші працівники Союзу баптистів:

Р.Д. Хом'як – член Ради Всеукраїнського Союзу баптистів і пресвітер полтавської церкви був засуджений на 5 років, але через рік помер в таборах Сибіру.

В.А. Дубровский – член Президіума ВСХБ і завідуючий канцелярією І.С. Проханова. Відбував трирічне заслання у Воркуті куди відправили і його наречену.

Д.А. Правочеров – член Ради Всеукраїнського Союзу баптистів і пресвітер київської церкви був засуджений до в'язниці. Відсидівши 9 місяців, був звільнений і продовжував свою діяльність [75, с.130].

Не припинялися, а набирали темпи арешти, суди і заслання проповідників і в наступні 1921 -1934 роки. Список імен репресованих в ці роки, який відомий налічує більше сотні жертв.

В другій половині 30-х років склався культ Сталіна. Ті хто стали при владі органів державної безпеки спочатку Єжов, пізніше – Берія, а в судовій владі – генеральний прокурор Вишинський зі своїми помічниками фальсифікували різні обвинувачення проти релігійних діячів [23, с.74].

В числі репресованих виявилися служителі помісних церков і не одна тисяча рядових віруючих. В 1936 році була прийнята Конституція СРСР (Сталінська конституція). В цей рік, відбулося значно менше репресій [68,с.13].

Однак, 1937 р. був «урожайний» для атеїстів, в ньому багато ХВС були відправлені на розстріл, в кращому випадку виправно-трудові табори.

В Києві був заарештований пресвітер Нестеренко, і в тому ж 1937 році був розстріляний. 13 травня 1937 року були засуджені доньки І.В. Каргеля – Єлизавета Іванівна і Марія Іванівна. Вони були засуджені на 5 років і відбували термін в Баїмському відділенні Сіблагу. Там у Сибірі вони і загинули. Їхня старша сестра Олена Іванівна була заарештована в грудні 1937 року і через 3 роки засуджена по статті 54 – 10 ч.1 і 54 – 11 КК УРСР. Засуджена до розстрілу і розстріляна 16 січня 1938 року в 24.00 у місті Суми [5, с. 67].

У Бердянську був заарештований і засуджений на 10 років без права перепису П.Д. Яцко. Із табору він не повернувся. В серпні 1937 заарештували 88-річного І.В, Каргеля протримали у в'язниці міста Сум 17 днів, але не змогли заставити його відректися від своїх переконань.

В Хмельницькій області засудили до розстрілу і розстріляли І.І. Олійника, «за контрреволюційну діяльність»: він працював в місцевому колгоспі столяром і був рядовим членом церкви баптистів [88, с.13]. 1939 року була заарештована в Полтаві Наталя Іванівна Хом'як, дружина уже покійного Р.Д. Хом'яка, пресвітера церкви в Полтаві. В 1939 – 1941 роках арешти не припинялися до самого початку війни.

Отже, політика радянської влади, стосовно євангельських християн баптистів в 20-30-ті рр. ХХ століття зазнала трансформації. Якщо на початку вона була більш лояльна, дозволялося вільне віросповідання та євангелізація, не було обмежень свободи совісті, то кінець 20-х рр. різко змінюється ставлення до протестантів, активно насаджується атеїзм і розпочинаються репресії. Наслідками цієї політики, стали сотні жертв, які загинули або не повернулися до своїх сімей.

Радянська влада намагалася перетягнути на свій бік служителів, щоб знати, які настрої планують у середині об'єднань. Ті хто не хотіли йти на співпрацю піддавалися репресивним заходам. Та, незважаючи на умови, які створювали більшовики, їхня ціль була не досягнута – євангельські християни баптисти знищені не були.

РОЗДІЛ 3

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК П'ЯТИДЕСЯТНИЦТВА В СРСР

3.1. Іван Воронаєв – зачинатель п'ятидесятництва

Релігійна течія п'ятидесятництва в своєму сучасному вигляді існує на території України з початку ХХ століття. Велику роль в поширенні п'ятидесятництва відіграв видатний проповідник Іван Воронаєв, американець російського походження, який приїхав у 1921 році з США в Одесу, де і розпочав свою проповідь. Віровчення п'ятидесятників в післяреволюційні роки, коли їх не переслідували як «сектантів», швидко поширилися. До 1928 року в СРСР було 200 тисяч п'ятидесятників. Вони проповідували спасіння не тільки через віру, але й справами, вбачаючи головну чесноту християнства в чесній праці та сімейному житті. Назва «п'ятидесятники» пояснює їх особливу увагу до події, яка відбулася, згідно з біблійною історією, на п'ятдесятий день після воскресіння Ісуса Христа: на апостолів в цей день зійшов Святий Дух, і вони заговорили на невідомих мовах. Це трактувалося як знак, що вони повинні проповідувати християнство іншим народам [7, с.345].

Микита Петрович Черкасов народився 16 квітня 1885 року в Оренбурзькій губернії в багатодітній родині уральського козака Петра Черкасова. У 1907 р. Микиту забирають до війська та відправляють у Туркестан містечко Казермес для підготовки на унтер-офіцера. Будучи у війську, він мав можливість закінчити педагогічні курси. Одного разу з своїм товаришем він відвідав служіння євангельської баптистської церкви у місті Ташкент, [74, с.178]. Микита почав відвідувати церкву регулярно і через декілька місяців він став членом баптистської церкви і прийняв погляди, які сповідували ХВС. Коли заявив начальству війська, у якому він проходив службу, про те, що він – баптист і носіння зброї суперечить його релігійним переконанням, відбулося розслідування. По його завершенню Черкасов Микита Петрович, був визнаний винним перед державою і засуджений на 8-12 років до позбавлення всіх прав із висланням на каторжні роботи. Проте йому вдалося втекти з під варти, коли

його привели у медичний пункт. Протягом деякого часу Микиту переховували місцеві баптисти. Пізніше йому вдалося виїхати із Ташкенту, один із баптистів на ім'я Іван Юхимович Воропаєв віддав Микиті свій паспорт, змінивши для достовірності букву «п» на «н». Тепер Микита Черкасов став Іван Юхимович Воронаєв. У 1912 році Іван Воронаєв разом із дружиною Катериною Башкіровою емігрує через Іркутськ, Китай та Японію. Прибувши до Америки, Іван Юхимович розпочинає по вечорах відвідувати баптистські церкви та навчатися й проповідувати [53, с.139].

Проводячи активне релігійне життя, І. Воронаєв знайомиться із вченням п'ятидесятників. В той час у американських п'ятидесятницьких церквах на служінні бажаним, а часто й обов'язковим були молитви на інших мовах. Його захоплює вчення і він стає активним проповідником ідей П'ятидесятниці. Невдовзі Іван Юхимович відчуває поклик проповідувати нове вчення слов'янському народу. В Америці він заснував першу слов'янську громаду п'ятидесятників. Та певно це не задовольнило його поклику і 15 липня 1920 р. Іван Воронаєв з сім'єю та ще декількома співробітниками залишають Америку та вирушають до України [19,с.198].

Повернувшись в Україну на Одещину Іван Юхимович разом із однодумцями розпочинає активно проповідувати Євангелії. Діяльність Воронаєва та його помічника Колтовича в Одесі починається з баптистських та євангельсько-християнських громад. Іван Юхимович їхав до України не створювати нову церкву; Він сподівався, що вже існуючі громади протестантських напрямків приймуть вчення, яке захопило його в Америці. П'ятидесятництво, на його думку, не було організацією. Це був рух, який мав оживити церкву, внести оновлення, і тому завдання стояло поширити його серед вже існуючих громад.

Різниці великої між поглядами Івана Воронаєва та тогочасними баптистами не було, адже і він сам вийшов від них. До всього вчення євангельських християн та баптистів треба було прийняти хрещення Святим Духом з ознакою інших мов, так звані прояви харизми [10, с.247].

Протягом двох років виникли громади християн євангельської віри в Кам'янець-Подільській, Київській, Полтавській, Чернігівській, Кіровоградській, Дніпропетровській та інших областях України. (До 1927 року таких громад було 250 із загальною чисельністю віруючих близько 15.000 чоловік).

Важливо розуміти, які саме чинники сприяли такому стрімкому зростанню п'ятидесятницьких церков:

- По-перше: Радянська Росія був вражена революцією, військовою інтервенцією капіталістичних країн, громадянською війною, організованим бандитизмом і високим рівнем злочинності. Люди дуже втомилися, в середовищі народу посилювався шукання Бога, розчарування життям змінилося надією на допомогу Господа.

- По-друге, відповідно до рішень II обласного з'їзду ХЄВ про організацію Всеукраїнського Союзу Християн Євангельської віри правління виробило необхідні документи і відрядило Воронаєва і Алексюка до Харкова, який був у той час столицею України. Після того, як документи були представлені в адмінвідділу НКВД було дозвіл Уряду - Раднаркому УРСР - на проведення в 1926 році Всеукраїнського з'їзду ХЄВ і був зареєстрований Всеукраїнський Союз християн Євангельської віри.

- По-третє, На початку двадцятого століття в рядах євангельського руху в Російській імперії (і пізніше - Радянської Росії), була велика маса людей, для яких військове питання було вистраждане і вирішене однозначно: з їхньої точки зору справжній християнин не повинен брати участі у військових діях [45, с.180].

Слід сказати, що до революції 1917 року більшовики, старанно і небезуспішно намагаючись знайти розуміння і підтримку всюди, де це тільки хоча б теоретично здавалося можливим, наводили зв'язки з усіма, кого ображав і гнобив царський уряд, в тому числі і з «сектантами», як тоді називали будь-яких євангельських віруючих. Більшовикам дуже імпонувала позиція таких

"сектантів" з військового питання, бо в цьому вони бачили ослаблення військової і поліцейської мощі царської імперії, яку вони мали намір незабаром розтрити вщент. Більшовики заявляли про свою вимогу надати звільнення від несення військової служби через релігійні переконання так часто і так багато, що після жовтня 1917 року, захопивши владу в свої руки, не змогли відректися від своїх гасел і така свобода дійсно була [65,с.7].

Іван Воронаєв, як засновник та талановитий працівник із певних досвідом, чудово розумів, що для того, мати змогу ефективно поширювати п'ятидесятництво необхідно створити централізовану структуру. Якщо враховувати, що на півдні України рух п'ятидесятників вийшов з баптистської церкви, які уже мали свої власні союзи, то структура ХЄВ була створена подібно Воронаєву вихідцями з баптистів, які на той час вже мали свої союзи, було зрозуміло, що централізація ХЄВ буде зроблена подібним чином до ЄХБ.

I Обласний з'їзд громад ХЄВ відбувся з 4 по 7 вересня 1924 року, на якому були присутні делегати усіх п'ятидесятницьких громад інших областей. Також було запрошено служителів та прихожан із баптистів та євангельських християн. Одним із найважливіших рішень з'їзду було створення Обласного Союзу Християн Віри Євангельської. Головою союзу було обрано – Воронаєва Івана Юхимовича[52, с. 297].

Восени 1925 року відбувся II з'їзд ХЄВ. Рішенням з'їзду було прийнято постанову про створення Всеукраїнського союзу ХВЄ. Іван Юхимович разом зі своїм помічником отримує завдання зібрати та підготувати документи, які необхідні для реєстрації. Після того як пакет документів був зібраний, Воронаєв їде до Харкова, де було отримано документи про реєстрацію Всеукраїнського Союзу ХЄВ та дозвіл на проведення першого Всеукраїнського з'їзду у 1926 р.

21-23 вересня 1926 року у місті Одеса відбувся I з'їзд делегатів ВХЄВ, які представляли 350 громад та 17 тисяч віруючих. Головою цього з'їзду був обраний Іван Юхимович Воронаєв, заступником В. С. Павлов, казначеєм В. Р. Колтович секретарем М.Н. Кац. Під час свого виступу Воронаєв розповів про

певний підсумок діяльності Християн євангельської віри та окреслив межі розповсюдження п'ятидесятництва. Також зазначив, що саме з Одеси ХЄВ почали поширюватися на центральні та північні регіони, а також по усій території СРСР. З'їзд ухвалив багато резолюцій та постанов. Важливим рішенням, яке матиме вплив на розвиток церкви ХЄВ було спонукати всі громади до створення різних церковних гуртків: шиття, викрою, музики, співу[55, с.450].

Одним із найсуперечливішим на з'їзді виявилось питання про ставлення до служби в армії ХВЄ. Іван Юхимович через те, що під час служби в армії виявляв свої християнські погляди, був підданий переслідуванням. Проте рішенням з'їзду було прийнято те, що кожен член об'єднання ХЄВ зобов'язаний нести військову службу у мирний чи у воєнний час, як будь-який інший громадянин[15, с.178].

У жовтні 1927 року відбувся II Всеукраїнський з'їзд. На ньому було прийняте рішення про створення Всесоюзного Союзу ХЄВ. Під час з'їзду голова союзу – Воронаєв, запропонував розроблений ним документ, у якому він розділив роботу Союзу на сім відділів: відділ благовістя, відділ підготовки благовісників та регентів, відділ по духовному вихованню громад, юридичний відділ, видавничий відділ, організаційно-статистичний відділ [10, с. 248].

У 1928 році було прийняте рішення випускати журнал під назвою «Євангеліст», у якому публікувалися віровчення та статут Союзу, програмні статті та документи, статті, які закликали віруючих до святості, чистоти. До того християнства, яке було за днів апостолів. Також через журнал проводилася боротьба проти викривлень вчення та тлумачення незрозумілих місць Святого Письма. Значну кількість матеріалів журналу писав сам Воронаєв. Уся інша інформація також оброблялася і редагувалася ним. Вийшло 8 номерів журналу. Крім журналу в Союзі випускалися різного роду брошури.

Протягом 1926-1929 рр. керівництво Союзу працювало над тим, щоб створити та зареєструвати Всесоюзний союз ХЄВ[15, с. 24].

На кінець 1929 р. Всеукраїнський Союз Християн євангельської віри нараховував близько 400 громад у яких 25 тисяч вірян. У цьому ж році ставлення радянської влади до свободи віросповідання змінилося не на користь віруючих. Спочатку влада заборонила випуск журналу «Євангелист». Все більше і більше з боку влади щодо ХЄВ направлялися звинувачення в тому, що вони американські шпигуни, оскільки керівництво ХЄВ та Воронаєв зокрема, підтримували тісні зв'язки, що були утворені під час перебування Івана Юхимовича в США. [55, с. 89]. Та й величезну кількість фінансової підтримки Союз ХЄВ отримував саме звідти. Хоч це не було головною причиною. Головна причина полягала у тому, що влада ставила завдання знищити будь – яку релігію, стосунки з Америкою владі не подобалися теж. Керівництво ОГПУ призначило арешт саме на день свята Різдва Христового ймовірно, авторами операції враховувалося ту обставину, що на Різдво в Одесі напевно зберуться керівники Союзу і їх можна буде схопити всіх разом. Так власне акція і була проведена, але абсолютно очевидно, що в той фатальний день на Різдво 1930 роки не всі керівники Союзу були заарештовані. Як вже зазначалося раніше, братство християн євангельської віри було за своєю природою місіонерським - і багато союзних благовісників в той час були далеко за межами Одеси - в той момент вони працювали в різних частинах України та Росії. Багато з них будуть заарештовані згодом[77, с. 111].

І.Є. Воронаєва і його співробітників звинуватили як платних агентів американського імперіалізму в антирадянській контрреволюційній діяльності, створення антирадянської організації в СРСР, зв'язках з контрреволюційними американськими і всесвітніми центрами імперіалізму, які ведуть боротьбу з радянською владою, а також в тому, що вони створили бузувірську релігійну секту, яка призводить людей до психічних розладів. Ще одне звинувачення полягало в «фабрикації чудес Божественних зцілень».

По одній справі з Воронаєвим, Колтович, Рюмшин, Підлісним і Безуглим проходили також Лучинець, Клочков і Кисельов[55, с. 96].

У травні 1930 року підслідних перевезли до Харкова (в той час - столиця України), а 4 вересня Особлива нарада Судової Трійки при Колегії ГПУ УСРР винесло свій обвинувальний вирок. Покарання (або як тоді витончено виражалися офіційною мовою - міра соціального захисту) було визначено наступне. І.Є. Воронаєв був засуджений до 8 років північних концтаборів, В.Р. Колтович - до 7 років, М. В. Рюмшін - до 7 років, І.М. Підлісний - до 5 років, І.І. Лучинець - до 4 років. С.С. Клочкова заслали на Північ на 5 років, Р.К. Кисельову заборонили проживати в певній місцевості, а Є.І. Безуглова і Н.В. Павлова засудили до трьох років концтаборів умовно. Після цього діяльність ХЄВ пішла в підпілля [80, с.354].

В.Р. Колтович і М.В. Рюмшін були закатовані в системі ГУЛАГу через кілька років. І.Є. Воронаєв був короткочасно звільнений з заполярного табору та через короткий час він був засуджений знову. Після 1936 р. Воронаєва ніхто не бачив і не міг мати з ним зв'язку. Допускають, що він був замучений у одному з концтаборів, у яких жорстоко знущалися, особливо з віруючих. Дружина Івана Юхимовича також була засуджена та відбувала покарання в концтаборах. Його дітям вдалося виїхати до Америки, так як більшість із них народилися там і мали американське громадянство. У 1961 р. коли нахлинула друга хвиля гонінь на віруючих, у засобах масової інформації Одеси опублікували нібито зречення Воронаєвим своєї віри. Варто сказати, що до людей, які випустили цей сумнівний документ, є низка запитань на які відповідей немає й досі. Останній лист від нього прийшов в 1942 році з віддаленого північного табору [16, с. 402].

Судові процеси тривали по всій країні. Звинувачення були страшними і абсурдними.

3.2. Заходи радянської влади у боротьбі з п'ятидесятниками

В 20-х роках у нас були спроби запровадження комсомольських «Різдва», «Трійці», «Пасхи» і т.д., задуманих як засіб масового агітаційного впливу на віруючих. Ці антирелігійні карнавали не зустріли схвалення у В. І. Леніна. За

його наполяганням ЦК РКП (б) направив в місцеві партійні організації циркуляр «Про антирелігійну пропаганду під час паски" (1923 р), в якому пропонувалося утримуватися від вуличних походів, не допустити образи почуттів віруючих» [7, с.256].

Законодавство про релігійні організації, прийняте в Радянському Союзі в 1929 році і проіснувало майже 60 років. Згідно нового законодавства, категорично заборонялося поширення віри шляхом проповідування Євангелія не тільки в засобах масової інформації, але навіть в приватному порядку. Стала неможливою місіонерська діяльність, молитовні гуртки і богослужіння на дому - не дозволяли без спеціального дозволу, яке отримати також було неможливо. Про публікацію християнської літератури, трактатів, буклетів і книг, що містили відомості про релігію, християнську віру, істини Біблії, євангелізаційну літературу з метою залучення людей до Бога - про це тільки мріяти можна було[51, с.24].

Церквам не дозволялося займатися будь-якою благодійністю або філантропічної діяльністю навіть серед своїх власних членів, що знаходяться в біді. Діяльність в таких організаціях, як будинки для престарілих, дитячі будинки, лікарні, розрада для нужденних і хворих, допомога жінкам, чоловіче братство - все це було категорично і однозначно заборонено.

Влада не тільки стала втручатися в церковні справи, а й стала диктувати, де тільки могла, свою нав'язливу волю прийняти, вибрати або призначити священика або пастора в тих небагатьох церквах, які продовжували ще існувати для демонстрації їх іноземцям, як свідоцтва про свободу релігії в СРСР . Зрозуміло, всюди в церквах влада намагалася поставити тих людей, які були ними перевірені на політичну благонадійність і щодо яких була обгрунтована їх лояльність і прийнятність спеціальними службами. [66, с.78]. Священики повинні були давати урочисте запевнення про свою відданість атеїстичному уряду і комуністичній диктатурі. Служіння в зареєстрованих церквах могли здійснювати тільки ті, хто мав дозвіл на релігійну діяльність, належав саме до цієї громаді, і хто, само собою зрозуміло, був радянським громадянином.

Жодній людині з-за кордону, з якого б то не було іншої іноземної держави, не дозволялося приїжджати в Радянську Росію з метою проповіді Слова Божого та місіонерської діяльності серед радянських громадян[80, с.256].

Священиків і пасторів зобов'язували доповідати владі прізвища та адреси всіх членів церкви і навіть відвідувачів. Від них вимагалось, щоб вони детально інформували "кого слід" про всю свою діяльність, таку як офіційні відвідування, хрещення, шлюби, похорони, приїзд гостей з інших громад і т.д. Охоче чи ні, свідомо чи несвідомо, багато хто з них таким чином ставали інформаторами спеціальних органів Радянської влади і навіть НКВД, а згодом - КДБ.

Згідно законодавства, не розв'язується ніяка церковна робота з молоддю, що не дозволялося віруючої молоді збиратися разом, заборонені були недільні школи і дитячі збори, категорично було заборонено хрестити і приймати до церкви будь-яку людину до 18-ти років, а щодо охрещених вимагали подавати їх списки із зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, адреси та місця роботи [52, с.57].

У Радянському Союзі свобода віросповідання була урізана до небаченого мінімуму і практично зводилася до свободи думати про Бога наодинці з самим собою, та ще до свободи відвідувати нечисленні, дозволені владою церкви, які, у багатьох випадках, перебували під контролем, схвалених секретними службами і владою, священиків і пасторів. Не було і справжньої свободи преси і права видавати релігійні газети і журнали навіть існуючими легально церковними союзами, якщо не брати до уваги "Вісника Московської Патріархії", який видавала Російська Православна церква, та ще "Братського вісника", який видавався Всесоюзним Радою Євангельських християн-баптистів, та й ці названі видання з'явилися тільки після війни, коли Сталін і його оточення змушені були піти на деякі поступки іноземним союзним урядам, які поставили відкриття церкви і відносну свободу для віруючих неодмінною умовою створення другого фронту проти нацистської Німеччини. Особливо заборонено було в СРСР з 1929 року проводити будь-яку форму

релігійної освіти, навчання або будь-яку іншу форму впливу в будь-якій школі, дитячому садку або навчальному закладі. У той же час вчителі, викладачі та богохульні комуністичні організації, що виступають проти Бога, день у день невпинно вчили багатомільйонну армію школярів і молоді в усіх школах та інших навчальних закладах ненавидіти Бога, церква, віруючих і будь-яку релігію в цілому[5, с. 247].

Найменше недотримання або порушення будь-якого з вищезазначених обмежень і сотень інших правил, постанов і законів, що обмежують церковну і релігійну діяльність, призводило, особливо в 30-ті роки, до того, що органи ГПУ, НКВД чи КГБ миттєво чинили суд і розправу. І в багатьох випадках, навіть якщо людина і не займався будь-якої активної діяльністю в церкві, досить було одного факту належності до церковного членства для того, щоб людину схопили, засудили на довгі роки і заслали на каторжну підневільну працю в страшні табори ГУЛАГу. [20, с.123].

Особливим злочином, на думку влади і спецслужб, вважався відмова допомагати секретним службам у виявленні священників, пасторів, активних членів церкви, прояв небажання співпраці або ж недостатня лояльність по відношенню до існуючого ладу або до політики комуністичної партії і уряду.

Це була ціла програма придушення страхом і прихованим насильством, програма використання таємних судів, вироків, розстрілів, заслань, висилок, концтаборів. Це був новий тип прихованого переслідування, його зовні було важко виявити, він був майстерним і безжальним. Комуністичне керівництво Радянського Союзу, з метою приховування справжнього стану віруючих в країні, майстерно маскуючи гоніння проти церкви, дозволило діяльність обмеженої кількості церков. Але це було тільки питання хитрої тактики. А що стосується стратегії, то вона однозначно була єдиною і такою: зруйнувати кожну церкву і знищити будь-яку релігію.

Під час численних, частих обшуків у віруючих нещадно вилучалися Біблії, Нові Заповіти і інша християнська література. Протягом довгих десятиліть не могло й мови бути, щоб надрукувати Біблію в Радянському

Союзу, а ввезти з-за кордону хоча б в одиничних екземплярах - це вважалось найлютіший контрабандою. Знайдені і вилучені Біблії "знищувалися шляхом спалення", як тоді писали в протоколах.

Офіційна доктрина, міцно прийнята радянською ідеологією і урядом Радянського Союзу, а саме: "Релігія це опіум для народу" діяла десятиліття (і в багато випадках підспудно продовжує діяти і сьогодні), і визначала політику безбожних керівників Радянського Союзу.

У 20-х – 30-х рр. ХХ ст. більшовицька влада, порушуючи права п'ятидесятників на свободу совісті, проводила політику нищення релігії та примусової атеїзації населення, що ускладнювало взаємини між державою та громадами ХВС. За рішенням партійних та державних органів ліквідовувались керівні структури конфесії, закривались молитовні будинки, переслідувались священнослужителі, застосовувались утиски до віруючих. Беручи курс на масову атеїзацію, влада різними способами вистежувала громади та втручалась у їх релігійне життя.

Без особливих судових розслідувань виносились вироки, за якими віруючі на багато років попадали до в'язниці, відправлялись у табори, на примусові роботи без права листування з рідними, засуджувались до смертної кари. Маскуючи істинні причини переслідування ХВС слідчі та судові органи звинувачували їх у "шпигунстві", "шкідництві", "контрреволюційній діяльності", записували до складу неіснуючих змовницьких організацій. Порушення прав віруючих п'ятидесятників, часто змушувало їх приховувати свої релігійні почуття, позбавляло можливості виховувати у відповідності до власних духовних цінностей підростаюче покоління

РОЗДІЛ 4

АДВЕНТИСТИ СЬОМОГО ДНЯ В УМОВАХ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ 20-30 – Х РР. ХХ СТ.

4.1. Зародження та становлення Церкви Адвентистів Сьомого Дня

Церква адвентистів сьомого дня виникла в 1844 році в Сполучених Штатах Америки. На території України вона з'явилася в минулому столітті. Сама назва цього віросповідання вказує на його основну ідею: очікування другого швидкого приходу Ісуса Христа та Страшного Суду. План спасіння Адвентистів полягає в неухильному дотриманні Великого морального Закону, що міститься в десяти заповідях (декалоге). Адвентисти не ділять ці заповіді на більш чи менш важливі і рахують не припустимим порушення хоча б однієї.

Історію адвентизму, як окремого протестантського руху на території України можна розділити на декілька періодів:

1) 1876-1886 рр. – зародження адвентизму в південних регіонах на той час Російської імперії

2) Кінець XIX століття - 1917 рік – відкриття перших центрів розповсюдження руху адвентистів і початок формування організації церкви.

3) 1917- 1928 рр. – процес ідейно-доктринального формування адвентизму, становлення його церковної структури і створення перших національних союзів.

4) 1929 – 1979 рр. – правові утиски церкви радянським режимом, штучне придушення її повноцінного функціонування. В цих важких умовах Церква адвентистів сьомого дня (АСД) своє існування не припинила, але цей період можна назвати часом латентного розвитку адвентистів, направленою на збереження їх попередніх досягнень, адаптації до існуючої суспільно-політичної ситуації в державі.

5) 1980-1990 рр. – період створення Всесоюзного центру АСД як частини світової організації АСД.

б) 1991 р. – зі здобуттям незалежності України церква адвентистів отримала змогу вільно розвиватися та функціонувати [7, с.323].

Внутрішньо-церковний поділ серед українських та російських адвентистів розпочався в 1914 році через шосту заповідь «Не вбий», яку вони дотримуються аж до не вживання їжі тваринного походження. Вступ Російської імперії в Першу Світову війну і загальна мобілізація призвела адвентистів до проблеми: погодитися й порушити шосту заповідь у зв'язку призовом до армії чи відмовитися і не йти на фронт.

Після Жовтневої революції на декілька років ці суперечки зникли так, як 4 січня 1919 року Декрет виданий Леніним, звільняв від військової повинності людей, які за релігійними переконанням не могли брати до рук зброю. Однак пізніше дія цього декрету припинилася. В 1924 році на V з'їзді адвентистів ця проблема була вирішена так, що кожному члену церкви пропонували самому вирішувати – відмовлятися від служби армії чи згоджуватися на неї: церква відмінила категоричну заборону на носіння зброї. Так само вчинив і V з'їзд із четвертою заповіддю – «Пам'ятай день суботній», яка ускладнювала життя адвентистів неможливістю приходити на роботу в суботу, яка в Радянському Союзі була робочим днем. На з'їзді також була прийнята велика соціальна програма – церква мала брати участь у ліквідації неграмотності, відкривати лікувальні заклади, організовувати сільськогосподарські комуни [12, с.123].

Навесні 1921 закінчилася пора «військового комунізму» і була запроваджена нова економічна політика (НЕП). На IV Сесії ВЦВК 30 жовтня 1922 був прийнятий «Кодекс законів про працю», у 10-му розділі якого під назвою «Час відпочинку», в статті 109 зазначалося: «Всім працюючим надається щотижневий безперервний відпочинок, тривалістю не менше 42-х годин. Дні щоденного відпочинку встановлюються місцевими відділами праці за погодженням з Радою професійних спілок і можуть призначатися як в недільні дні, так і на будь-який інший день тижня в залежності від національно-релігійного складу робочих і службовців даної місцевості»[92, с.78].

Коли в 1936 році була прийнята сталінська Конституція, - було запроваджено і нове Законодавство про працю, яке встановлювало єдиний вихідний день у неділю, однак, буквально на другий день був внесений підпункт, який говорив, що в разі необхідності «за національними або іншими причинами» вихідний може переноситися на інший день тижня.

Під час голоду на початку 20-х державні керівники звернули увагу на те, що протестанти виробляють кращу сільгосппродукцію. В. Д. Бонч-Бруєвич, який керував справами Раднаркому і був найближчим помічником В. І. Леніна, провів дослідження в цьому плані. Хоча він і відкидав релігійні погляди селян, все ж він висловив своє захоплення їх трудовими досягненнями. У центральній газеті «Правда» він опублікував про це статтю. У ній він охарактеризував сектантів, як «зразкових трудівників і як авангард в сільському господарстві». Бонч-Бруєвич поділився своїми думками з Михайлом Калініним. На 13-му з'їзді ВКП (б) в травні 1924 року Калінін став ініціатором включення в резолюцію з'їзду 17 пункту, який свідчив: «Особливо уважне відношення необхідно проявляти до сектантів, багато з яких піддавалися жорстоким переслідуванням з боку царизму, і в середовищі яких помічається багато активності. Вмілим підходом треба домогтися того, щоб направити в русло радянської роботи наявні серед сектантів значні господарсько-культурні елементи. З огляду на численність сектантів, робота ця має велике значення». Хоча ця пропозиція і зустріла сильний опір учасників з'їзду, все ж воно було прийняте. Наркомат підтримав цю ініціативу. Так був відкритий шлях для створення християнських комун, в числі яких були і адвентистські комуни [43, с.56].

Одна з таких сільськогосподарських комун називалася «Братська праця». Вона розташовувалася недалеко від міста Краснограда на Україні. Ще в 1922 році якийсь Конрад Калініченко, міцний селянин і здібний організатор, звернувся до влади з проханням дозволити створення малого «Сіону» для адвентистів, які прагнуть увійти в великий Сіон після Другого пришествя Христа. Комуністичну адміністрацію не надто хвилювали ідеї віруючих, оскільки в країні лютував голод, і вони дали «добро» на цю справу. Калініченко

отримав 250 га хорошої ріллі, що належала колись багатому поміщику. Близько 200 адвентистів об'єдналися в кооператив. Вони побудували житлові приміщення, школу, молитовний будинок, кухню, пральню, шевську і кравецьку майстерні. Переселившись в нове житло, вони зажили однією сім'єю. Все (за винятком дружин, чоловіків, дітей і одягу) було спільне. Комуна продемонструвала високі організаційні і виробничі якості. Вона не просила фінансової допомоги у держави, навпаки, жертвувала гроші на здійснення культурних проектів і турботу про бідних з сусідніх сіл. Незабаром господарство вже мало сотні голів племінної худоби, десятки пар хороших коней, сотні овець, велику кількість птиці і триста вуликів на декількох пасіках. Спільно були побудовані комори для зерна, а умільці працювали на парових млинах і молочних фермах [29, с.57].

Комуною керувала рада з 7-й членів, які очолювали різні галузі господарства. Головою був Конрад Калініченко. Час від часу скликалися загальні збори членів комуни. Всі питання вирішувалися більшістю голосів. Іноді, перш ніж почати рішення ділових питань, проводилося коротке богослужіння. У комуні панували суворі порядки. У списку заборонених речей було вживання алкогольних напоїв, куріння тютюну, а також спів непристойних пісень. Розпорядок дня регулювався дзвоном: він будив людей, кликав їх на сніданок, обід, вечерю і сповіщав годину відбою (нічного відпочинку). Члени комуни розподіляли роботу за індивідуальними здібностями, винагороджували по потребах. У момент розпуску комуни в кінці 20-их років, коли почалася загальна колективізація в країні, вона налічувала 300 членів [24, с.16].

В 1928 році на VI з'їзді адвентистів сьомого дня керівництво церкви під тиском влади затвердило резолюцію, яка фактично зобов'язувала членів церкви відмовитися від четвертої і шостої заповіді. Резолюція вимагала під загрозою відлучення від церкви: «нести державну і воєнну службу на загальних для всіх громадян підставах».

Ортодоксально налаштована частина віруючих відмовилася визнавати цю резолюцію – відбувся церковний розкол. Адвентисти, що залишилися, при переконаннях, що Великий моральний Закон, зобов'язує виконувати всі Десять заповідей без виключень і в радянських умовах, де це неодмінно приведе до конфлікту з державною владою і переслідувань, назвали себе вірними і вільними адвентистами сьомого дня (ВВАСД) й створили окрему церкву. Всесоюзна церква ВВАСД з моменту виникнення і до розпаду СРСР не визнавалася державною владою і була поза законом.

Постанова ВЦВК «Про релігійні об'єднання» (1929 рік) сильно обмежила діяльність церкви. В наступні роки церковна організація була фактично знищена, багато священнослужителів та членів церкви репресовано. Лише після Другої світової війни приймалися спроби відновити організацію церкви знищену в 20 -30 – х рр. ХХ ст [22, с.391].

Перший керівник церкви Г. А. Оствальд загинув у в'язниці в 1937 році. Така ж доля була і в його наступника П. І. Манжуру – він загинув у таборі в 1949 році. Його змінив на посаді керівника церкви – Володимир Андрійович Шелков. Його арештовували декілька раз. В 1945 році він був засуджений до розстрілу і провів 55 днів в камері смертників, після чого смертний вирок був змінений на 10 років перебування у таборах. В загальній кількості Шелков пробув в місцях позбавлення волі 26 років, а між арештами знаходився в нелегальному становищі, у всесоюзному розшуку. Він як і його попередники, помер в таборі (у січні 1980 році у 84 річному віці) [4, с.12].

Вірні і вільні адвентисти, як і інші церкви в СРСР, випрацювали і сформулювали своє відношення до атеїстичної держави, яка нав'язувала свої правила. У нереєстрованих баптистів і п'ятидесятників ця позиція виникла з їх релігійних доктрин. Вони вважають священною справою церкви і кожного віруючого не піддаватися тиску влади і відстоювати самостійність церковного життя і свободу совісті християн. У вірних і вільних адвентистів сьомого дня, їх громадянська позиція звучала так « ... безкровна боротьба за основні права і свободи людини і громадянина».

ВВАСД мають переконання, що людина створена по образу і подоби Божій, але зберігає Божий образ, до того часу, доки вона додержується свободи совісті і переконань, виконує 10 заповідей. Обов'язок людини перед Богом – ні при яких обставинах цінною будь-якої жертви не поступатися своєю свободою та моральними принципами, інакше вона порушує Божий задум, і перестає бути людиною в повному сенсі цього слова. Найбільш важливими із прав людини, адвентисти вважали саме громадянські права, а не економічні, так як для віруючого душа важливіша за тіло [85, с.176].

Моральні засади були сформовані під впливом Володимира Андрійовича Шелкова. Його праці складають цілу бібліотеку. Це – проповіді, бесіди на біблійні теми, історія адвентистської церкви, і різні статті про релігійно-правові проблеми: «Взаємовідносини релігії і держави», «Законодавство про культури», «Основи істинної свободи совісті і рівних прав»; серія брошур «Боротьба за свободу совісті», «Правова боротьба із диктатурою держатеїзму за свободу совісті». Як помітно із назв його праць, основне зацікавлення Шелкова – взаємовідносини між церквою та державою, ставлення віруючих до державної влади взагалі і зокрема в атеїстичному суспільстві, на прикладі Радянського Союзу [9, с.45].

Існувала ідея, що віруючі повинні визнавати державну владу і підпорядковуватися їй як Божій постанові, що передбачає збереження порядку у суспільстві. В цьому вбачав сенс «чистої державності». Але «чиста державність» повинна бути нейтральною до всіх релігій та ідеологій : «Чиста державність має бути об'єктивною. Держава не повинна вмішуватися у справи релігії... Вірити чи не вірити, це справа совісті особисто кожного... Матеріалізм атеїзму теж є свого роду віра, релігія і тому не повинна бути державною вірою і насильно через школу, нав'язувати державними засобами своє матеріалістичне світосприйняття. Воно має бути приватним (вірою особисто кожного), як і будь-яка релігійна ідеологія. Принцип відділення церкви (релігії) від держави і від школи відноситься, так як і відділення державного атеїзму від держави й школи» [20, с.200].

Шелков різко засуджує не тільки радянську владу, яка зробила атеїзм держаною релігією, але і «невільні» церкви, які згодилися прийняти Положення про релігійні культу, яке було нав'язане їм атеїстичною державою – «держатеїзмом»: «В державній реєстрації релігійних організацій відбулося з'єднання із державою зі всяким втручанням держави у внутрішні справи релігії», - використання державою церкви у своїх інтересах.

На той час існувала думка, що «чесна» підтримка державою якої-небудь церкви, нічим не краще, «держатеїзму» - в будь-якому випадку неминучі гоніння, адміністративно-кримінальні переслідування, а то і знищення іновірних й інакомислячих, як показав минулий досвід православних, католицьких і протестантських «державних» церков.

«Вільні, вірні Божому ідеалу, а не державні» віруючі повинні протистояти будь-якому тиску з боку влади і відмовитися від будь-якої державної підтримки, боротися (звичайно мирними способами та засобами) « за рівні людські права, незалежний дух, свободу особистості, віри і совісті» [92, с.123].

Шелков наполягає на нейтральності держави не тільки у відношенні, до релігії, а й у ставленні до націй як до ознаки, що поділяє людей. Він з цього приводу говорив: «Нині панування диктатури держатеїзму створило ідейний розбід і моральне розкладання в країні. Лунають голоси про необхідність відновлення православної церкви, щоб тільки це національне відродження і національна церква врятують країну від духовної розрухи. Але російська православна релігія в минулому вже була основною і державною, й заплямувала себе людською кров'ю, придушуючи свободу совісті і віри інакше думаючих й інакше віруючих громадян. Це була російська інквізиція, що знищила 12 мільйонів старообрядців і сотні тисяч євангельських християн (сектантів) і чим це історичне насилля над свободою совісті відрізняється від інквізиції католицької церкви, яка знищила 52 мільйони християн за дванадцять з половиною століть?...» [85, с.98].

Враховуючи цей історичний досвід: « ... потрібно домагатися і досягати в правовій боротьбі свободи совісті й віри, щоб вони не були пригноблені не

тільки тепер пануючою державною релігією атеїзму-матеріалізму-еволюціонізму і її державним свавіллям, але й не страждали від свавілля будь якої релігії, яка має намір об'єднатися з державною владою в майбутньому на національній підставі».

Шелков і його сподвижники розробляли правозахисну ідеологію на релігійній основі. Правозахисна діяльність церкви ВВАСД була найбільш активна та поширена, ніж в інших протестантських конфесіях на території СРСР.

З моменту виникнення Радянської влади на території колишньої Російської імперії, Адвентисти Сьомого Дня, що жили в СРСР, ні на хвилину не сумнівалися, що лозунги, проголошені Радянською владою, як-то: «перехід від капіталізму до соціалізму», «замінити монархію Республікою», «вся влада трудящих радам», «земля працюючим селянам», «рівноправність і самоврядування народів», «хто не працює, той не їсть», «свобода совісті, релігійній і антирелігійної пропаганді», «Радянська Республіка - притулок для всіх релігійно-переслідуваних», «відділення церкви від держави і школи від церкви», і «введення нового стилю і нового право писання» - є магнітом, що об'єднує всіх людей і народів в один міцний Союз РСР [4, с.136].

Адвентисти Сьомого Дня, будучи переслідувані при царизмі, згадуючи ними пережите і помічаючи корінні зміни і прагнення до усунення причин утисків народів, визнали Радянську владу, як законну владу, що має право діяти в рамках даної їй Богом сили і тому, згідно з Біблією, Адвентисти Сьомого Дня віддавали, віддають і надалі віддаватимуть Радянській владі податки і податі для підтримки і зміцнення Республіки і до глибини душі впевнені, що поки Радянська влада буде керуватися принципами викладеним в Конституції і декретах, і не допускатиме ні гноблення народів, ні переслідування віруючих, то не буде в усьому світі влади сильніше не її [43, с.90].

Під час V-го Всесоюзного з'їзду Адвентистів Сьомого Дня її організатори та голова Г. І. Лебсак склали лист, у якому висловили підтримку Радянській владі та очікування на державну підтримку: «Ми як делегати 5-го Всесоюзного

з'їзду Адвентистів Сьомого Дня висловлюємо уряду СРСР і всім трудящим нашої країни в центрі і на місцях, ведучим твердо до об'єднання всіх під прапором праці та свободи, глибоку вдячність і щире співчуття за все завоювання свободи і просимо:

1. Не скасовувати ніде і ніколи принципів свободи совісті, викладених в Конституції СРСР і гарантуючих назавжди нам і всім іншим громадянам СРСР свободу особистих переконань в релігійних питаннях.

2. Зберегти дане нам право:

а) безперешкодно скликати з'їзди та інші зібрання суспільно-релігійного характеру в межах законів СРСР;

б) видавати літературу духовно-морального та релігійного змісту, а також пропускати через кордон адвентистську літературу на різних іноземних мовах, зміст якої не суперечить законам СРСР;

в) відкривати санаторії, притулки, лікарні, сільського господарські артілі та інші загальнокорисні установи.

3. Надати і надалі безперешкодно брати участь і допомагати в загальному будівництві СРСР, де тільки можуть бути використані здібності, досвід і енергія членів і організації Адвентистів Сьомого Дня.

4. Не відмовляти у видачі дозволів на виїзд за кордон нашим делегатам, що обирається на з'їзди - Європейський і Світовий Адвентистів Сьомого Дня. А також і у видачі дозволів на в'їзд в СРСР делегатам, що обирається організацією закордонних Адвентистів Сьомого Дня та посланих на наші з'їзди.

З'їзд відкрито вітає представників Радянської влади і особливо 13-й пункт тези Голови ВЦВК Калініна, який і став 17 і 18 пп. Постанова XIII З'їзду РКП (б), де запрошуються сектанти до участі в загальному державному будівництві, і тому Адвентисти Сьомого Дня бажають бути однією з квіток в загальному букеті віруючих громадян СРСР» [92, с.137].

4.2. Репресії більшовицького режиму проти релігійних об'єднань Адвентистів сьомого дня

Свій наступ на Церкву АСД, як і на інші, держава почала відразу після П'ятого Всеросійського з'їзду.

25 листопада 1927 року Г.І. Лебсак, І.А. Янцен і А.М. Демидов пишуть розлогу доповідну записку (за № 222) на 15-ти сторінках в Народний Комісаріат Внутрішніх Справ, в якій, зокрема, говорилося про відкриття і закриття молитовних приміщень [24, с.96].

При царському уряді сектанти, в тому числі і Адвентисти Сьомого Дня, не могли будувати свої церкви або молитовні будинки, і тому в даний час майже не мають таких, і свої богослужіння здійснюють в орендованих приватних будинках. При існуючій кризі приміщень вони змушені витратити великі кошти на ремонт цих будинків, які відбираються у них після ремонту місцевою владою для інших потреб.

Так, наприклад, громада АСД в Ростові-на-Дону АСД була позбавлена свого молитовного приміщення в будинку по Малій Садовій № 115, на ремонт якого нею було затрачено до 8000 рублів, причому більша частина відремонтованої площі була використана під квартири, законно організованого в цьому самому будинку житлового товариства з адвентистів. Ростовський комунальний відділ просто судовим порядком розірвав свій договір з житловим товариством вказуючи на те, що цей будинок може бути використаний виключно під житло [30, с.67].

У Сталінграді (Волгоград) вже 15 років існує законно зареєстрована група АСД. Але ось навесні в групі відбулися невеликі хвилювання через аморальну поведінку її керівника Рудольфа Мандау. У присутності голови Східного обласного союзу АСД Г. І. Цирата з Самари і голови Нижньо-Волзького союзу Е. Д. Андерсона з Саратова питання про Р. Мандала було добре висвітлено і група виключила його з числа членів громади. Тим часом в Сталінград приїжджає на проживання Генріх Оствальд, який називає себе представником АСД реформаційного руху. Мандау приєднується до нього, і адмінвідділ визнає за ними колишнє право групи АСД на збори три рази в тиждень, працівника же

В. Ф. Макарова, відправленого Союзом АСД, до виконання його обов'язків не допускали і він був змушений залишити Сталінград [29, с.128].

У жовтні цього року на Саратовському з'їзді АСД в Сталінградську групу, так само і для обслуговування адвентистів, що живуть в інших місцях Сталінградської губернії, був призначений проповідник Розенталь. Але адмінвідділ не визнає стару групу АСД існуючою, чомусь вважаючи її вже ліквідованою, і навіть не приймає від неї на її проповідника матеріалів для реєстрації.

У деяких місцях від проповідників потрібно тільки реєстрація службового документа, причому раніше це робили сільради, а потім у них забрали ці повноваження. Заклади здійснюючи подібну реєстрацію присвоїли ще собі право не тільки реєструвати, але і не реєструвати, тобто, вирішувати і не дозволяти проповіді. Проповідь ж без подібної реєстрації навіть в зареєстрованій групі віруючих веде до арештів або штрафів.

Таким чином, якщо проповідник повинен об'їхати свій район для здійснення необхідних обрядів і настанови груп в правилах їх віри, він повинен спершу втратити 2-3 дня, щоб проїхати 50-100 верст в для реєстрації.

Голова Східного обласної спілки Г. І. Цірат повідомив, що його запросили в адмінвідділ, де товариш завідувач відділом культур прочитав йому чернетку циркуляра, в якому, нібито на підставі директив з Москви, сказано, що надалі проповідники не повинні об'їжджати свої райони, а жити на місцях, обслуговуючи свої місцеві громади; крім того, він сказав йому, що належить пройти перереєстрацію всіх громад і груп, до статутів яких повинен бути внесений пункт про обов'язкове виконання всіх державних повинностей, в тому числі і служби в Червоній Армії [22, с.411].

Союзи АСД мали від 300 до 4000 членів, проживаючих мало не в 200 місцях. Тому подібні обмеження розглядалися на місцях, як ті, що прямо суперечать пунктам Конституції і Декретів, безумовно гарантують вільну релігійну пропаганду і це викликало б на місцях непорозуміння і невдоволення, чого неодмінно потрібно було б уникати.

Періодична література відігравала важливу роль в діяльності адвентистів сьомого дня. Журнали регулярно виходили у світ з 1925 року. Весь 1925 рік і 1926 рік рукописи довгі місяці затримувались в цензурі, при цьому в останній половині 1926 року в них робилися досить великі цензурні вилучення. Починаючи з травня 1927 року, Головліт починає переглядати рукописи не дуже прискіпливо, зате матеріали викреслює все як і раніше, як це, втім, відбувається і з іншими релігійними журналами. Часто не приймаються невинні статті, суто релігійно-морального змісту [9, с.23].

Наприклад, не дозволяли писати про історію адвентизму як за кордоном, так і на території колишньої царської Росії, про все пережите в той час, про переслідування за віру. Не дозволяли писати і про здоровий спосіб життя у світлі Біблії і гігієни, про шкоду алкоголю, тютюну та інших збуджуючих засобів, про те, що складає майже половину вчення АСД. Викреслювали навіть статтю про еміграції в Америку, де було вказано громадам, що нині немає жодних підстав виїжджати за межі СРСР. При цьому не допускали навіть переробку виключених статей.

Служителі та керівництво АСД зверталися до державних органів із такими проханнями: «Протягом останніх 10-ти років ми бачили багато доброго і радісного, але що ми особливо просили б зробити для нас в питанні про нашу літературу, так це - ліквідувати по можливості зазначені цензурні обмеження [7, с.189].

Таким чином, побажання і прохання представників АДС виражалися в наступному:

- Врегулювати питання з молитовними приміщення АСД в зазначених у доповіді місцях.
- Врегулювати питання про реєстрацію Сталінградської групи АСД.
- Врегулювати питання про вільне відвідування проповідників АСД своїх громад і груп, і про взаємини з невіруючими на місцях.

— Не допускати видання місцевих циркулярів, обмежують райони діяльності проповідників їх громадою і тим самим забороняють відвідувати розкидані групи АСД.

— Не допускати позбавлення права голосу селян, робітників і службовців, які не є служителями культу, не здійснюють жодних потреб і не отримують платні від релігійних організацій.

— Дозволити в позитивному сенсі питання про швидке відкриття Біблійного інституту в Москві, при представленні нами відповідних матеріалів.

— Врегулювати питання зі збільшенням тиражу журналу "Голос Істини" і можливого полегшення цензури». листування»). [29, с.78].

У 1929 році закриваються журнали «Голос Істини» і «Адвентботе», що видавалися в Москві, і журнал «Благовісник», що видавався в Києві. Всі три журналу видавалися з 1925 р

Ще до закриття журналів, що виходили в Москві і Києві, П. А. Мацанов почав видавати з 1928 року в Ризі журнал «Огляд світових питань», який виходив протягом 10-ти років, аж до початку 1937 року. Декількома роками раніше, також в Ризі, І. Шнейдерс налагодив випуск журналу «Знамення часу» теж російською мовою. У 30-ті роки журнал «Знамення часу» російською мовою видавався і в Польщі, і в Румунії. Крім того, в Польщі російською мовою виходили «Звіт із місіонерських полів», і трактати. А в Румунії російською мовою була видана книга Е. Г. Уайт «Свідчення для громади», друкувалися «Уроки Суботньої школи», «Молитовні читання» і «Ранковий страж», деякі брошури, книга «Назад до Бога» і комплект з 20-ти трактатів [30, с.146].

Набирала силу диктатура культу особи Й. В. Сталіна, з її численними порушеннями всякої законності і, зокрема, закону про свободу совісті та віросповідань, трощила і без того вже підірвані підвалини церковної організації. Рішення, які не притаманні духу адвентизму, прийняті на VI -му

з'їзді, не врятували організацію, а лише розв'язали руки її гонителям. На місцях почалися репресії, в основу яких, звичайно, не ставилася релігійна діяльність репресованих, а часто інші звинувачення, в більшості випадків політичних. Закінчився час НЕПу, почалася повсюдна колективізація. У 1929 році був прийнятий перший 5-річний план. Все це зробило жорсткішими обов'язки громадян соціалістичної держави [20, с.123].

У 1929 році, за вказівкою ззовні, створюється в Москві Центральне Управління АСД в складі лише 3-х чоловік: Г. І. Лебсак, І. А. Львова і Я. Я. Вільсона. Кілька місяців по тому, Центральне Управління в складі трьох вищезазначених керуючих приймає рішення, під натиском радянської влади, про саморозпуск останнього складу ВСАСДу. Самі керівники розподіляються по громадам, але настає також «саморозпуск» і багатьох громад. Розпочавшись з Ленінграда, повсюди проходить незаконний арешт адвентистських проповідників і звичайних членів Церкви АСД.

26-28 грудня 1931 року в Москві скликається пленум ВСАСДу для вирішення питання про подальшу діяльність Всесоюдної Ради відповідно «з сучасними потребами духовного життя наших громад і груп і для обрання виконавчого органу ...»

У роботі пленуму взяли участь: Г. І. Лебсак, І. А. Львів, Я. Я. Вільсон, Г. А. Раус, Г. А. Григор'єв, Л. Л. Войткевіч, В. Г. Тарасівський, Г. І. Цират, І. І. Шенеманн, Г. А. Арнгольд, В. М. Теппоне, Г. І. Шваб, К. Ф. Ремферт, П. А. Свиридов, Я. К. Реймер, В. С. Димань, І. Г. Горелик, Ф. Григоревський, Ф. А. Гладков, П. А. Капустін, А. Г. Галладжев, С. І. Ткаченко [24, с.70].

Пленум підтвердив пропозицію про реорганізацію Всесоюзного Союзу до Єдиного Союзу Адвентистів Сьомого Дня в СРСР, з єдиним центром, єдиним правлінням (радою) і єдиною касою.

Громади і групи зберігали повну самостійність в своєму внутрішньому духовному житті і приєднувалися безпосередньо до єдиного союзу на добровільних засадах, приймаючи на себе зобов'язання погоджувати свою діяльність із Союзом в духовних питаннях. Таким чином, ніби зберігалася

єдина організація АСД, але ж розпускалися Уніон структури. Пропонувалося всім громадам і групам провести перереєстрацію відповідно до закону про релігійні об'єднання від 8 квітня 1929 року [29, с.189].

До складу Виконавчого органу пленум обрав Г. І. Лебсак, І. А. Львова, Я. Я. Вільсона, П. А. Капустіна та В. Г. Тарасівську. У рішеннях пленуму зазначалося, що діяльність Церкви АСД в СРСР згортається в зв'язку з несприятливим ставленням ззовні до релігії в країні.

Зміни, які відбулися внаслідок засідання пленуму, у діяльності церкви АСД полягали в наступному:

- щоб зберегти єдність віри і організації, рекомендувалося реорганізувати Всесоюзний Союз - в Єдиний Союз Адвентистів Сьомого Дня СРСР, з єдиним центром, єдиним правлінням, Радою і єдиною касою;
- каса Союзу АСД мала складатися з добровільних пожертвувань, як одноразових, так і регулярних від громад і груп і окремих членів Союзу. Ці кошти планувалося витратити на утримання Ради Союзу і уповноважених на місцях по кошторисах, виробленим Радою;
- громади і групи, зберігаючи повну самостійність у внутрішній діяльності свого духовного життя, приєднуючись до Єдиного Союзу на добровільних засадах, брали на себе зобов'язання, узгоджувати свою діяльність із Союзом в повному контакті із загальною організацією для духовного свого розвитку і проведення в життя всіх постанов З'їздів та Ради Союзу, зберігаючи, таким чином, сукупно основні правила віри і організації АСД;
- центральна Рада безпосередньо і через своїх уповноважених мала давати всім громадам і групам, що входили до складу Союзу, поради та роз'яснення з усіх питань основного вчення, а також і про стан Союзу АСД;
- Тим громадам і групам, які ще не перереєструвалися, радили зробити це невідкладно, згідно зі радянським з законом про релігійні

об'єднання від 8 квітня 1929 року (Опублікований в Бюлетені № 1 за 1931 р. Постійної Комісії при Президії ВЦВК у справах культів) [30, с. 290].

До складу Виконавчого Органу - Ради були вибрані: Г. І. Лебсак, І. А. Львів, Я. Я. Вільсон, П. А. Капустін і В. Г. Тарасівський. Однак, через деякий час був заарештований П. А. Капустін, який виконував обов'язки касира ВСАСДу. Невдовзі він трагічно загинув у залізничній катастрофі.

У лютому 1934 року всі члени ВСАСДа (крім Г. І. Лебсак) були заарештовані за те, що не утримували голодуючих членів адвентистських громад від звернення за допомогою до їх закордонних родичів. Сам Лебсак був заарештований вночі 21 березня 1934 року. Г. А. Григор'єв був свідком цього арешту, він згадував: «Залишаючи кімнату, після свого арешту, Г. І. Лебсак сказав: « Брати, працюйте і не втомлюйтеся. Божа робота - як річка, яку ніхто зупинити не зможе ». На що отримав сильний удару в обличчя [9, с.98].

Останній робочий документ, написаний від руки нерівним почерком і підписаний Г. І. Лебсак, датований квітнем 1934 року народження, тобто вже після його арешту, говорить: «Крайовим і обласним уповноваженим Всесоюзного Союзу АСД в СРСР. Вести справу і управління Всесоюзного Союзу Адвентистів Сьомого Дня довіряю тимчасово до переобрання колишньому уповноваженому по Західно-Сибірському краю, нині члену Центральної Ради, Григорію Андрієвичу Григор'єву. (Число нерозбірливо) квітня 1934 року ». Підпис і печатку. Так Г. А. Григор'єв став єдиним представником ВСАСДа до закінчення Другої світової війни.

З 1 вересня 1934 року змінилися керівники обласних організації Адвентистів Сьомого дня, було обрано: Григорія Андрійовича Григор'єва - уповноваженим ВСАСДу; Володимира Михайловича Теппоне - уповноваженим по Ленінградській області; Георгія Андрійовича Рауса - уповноваженим по Далекосхідному краю і Приморській області; Густава Івановича Цирата - уповноваженим по Ростовській області; Федора Трохимовича Григоревського - уповноваженим по Воронежській області; Іллю Гавриловича Горелика - уповноваженим по Горьковській області; Якова Корнійовича Реймера -

уповноваженим по Київській області; Ф. А. Гладкова - уповноваженим по Харківській і Дніпропетровській областям; Гаврила Івановича Гадюкіна - уповноваженим по Вінницькій області [61, с. 25].

У зв'язку з новою реорганізацією була проведена перереєстрація громад і груп. З протоколу засідання, відомо, що таких виявилось 203, замість тих, що були 605 громад і груп з 13.404 членами станом на початок 1928 року.

Тільки лише уповноважені, які мали посвідчення, могли обслуговувати помісні громади. Таким чином, вони були головами місцевих конференцій, а ВСАСД знаходився у статусі уніонної організації, яка і значилася так в звітах Генеральної Конференції. Звіти після 1928 року в Генеральну Конференцію не надходили.

На початку 1930-х років в країні була введена карткова система. Карток на продовольчі товари сім'ям служителів не видавали. Їх називали «залишенцями». Для церкви настає важкий час. В 1933 році І. Г. Горелик, проповідник з Севастополя, вмирає від інфаркту, Б. Х. Шмідта в поїзді осягає та ж доля. С. Т. Брова, який працював на той час в Сибіру, вмирає від тифу [92, с.123].

Лише деякі служителі із сім'ями змогли вижити. В. В. Теппоне згадував, що їхні діти змогли вижити, так як їх прихистила в Ставропольському краї, що жила в сільській місцевості, менонітська сім'я П. С. Брова, який проживав в Омську, зміг влаштуватися бухгалтером в Управління залізниць, а його дружина - в Будинок дитини по догляду за дітьми хворими на туберкульоз, куди ніхто не хотів йти працювати. Цим вони заслужили гарне ставлення заступників та змогли прогодувати дітей [43, с.65].

Після прийняття сталінської Конституції 1936 року, в цьому плані настав зміни на краще, але не змінилося ставлення держави до Церкви. Курс держави був твердо узятий на самоліквідацію громад і самих віруючих.

Після арешту членів ВСАСДа, були арештовані і вислані інші проповідники і працівники, а разом з ними - і просто активісти громад: пресвітери, диякони, хористи і рядові члени.

Молитовні будинки, як і православні храми, були обкладені непомірно високим податком, який неможливо було виплачувати. Поставало питання: або зібрати потрібну суму податку, або розпустити громаду. Уцілілі на той час нечисленні громади не могли зібрати потрібної суми, громади розпускалися. Згодом такі заяви «двадцятки» про саморозпуск громад виставляли в музеях атеїзму, як це було у випадку Ленінградськими громадами [85, с.157].

У 1937-1939 роках пройшла нова хвиля арештів служителів і рядових членів церкви, ще більш масова і більш люта, ніж раніше. Здавалося, що з прийняттям сталінської Конституції відімре і сталінський диктат, але насправді, він змінився «єжовщиною» 1937 року та її масовими репресіями.

Незабаром (1938 г.) і сам Н. І. Єжов, генеральний секретар держбезпеки і Нарком внутрішніх справ, один з головних виконавців масових репресій, був заарештований і розстріляний. Його змінив Л. П. Берія, що продовжив масове знищення народу, необгрунтовано звинувачуючи всіх і вся в політичній неблагонадійності і диверсіях. Багато служителів, хто не був заарештований на початку 30-х років, і хто не помер від постійного недоїдання і епідемії тифу на волі, тепер опинилися в тюрмі.

Ті, що вижили сім'ї, в основному репресованих служителів, перебиралися ближче до Москви, де їм легше було отримувати матеріальну підтримку від брата Г. А. Григор'єва, голови ВСАСДу [24, с.230].

Після арешту Г. І. Лебсак, та інших керівників з 1934 року ніяких церковних з'їздів і пленумів не збиралося. Майже всі, хто служить виявилися заарештованими і висланими з рідних місць.

Самого Г. А. Григор'єва органи влади не чіпали, навіть видали довідку «Уповноваженого ВСАСДа і проповідника Московської церкви».

Загалом нараховують тільки адвентистських служителів репресовано близько 150, і ще активістів церкви - близько 3 тисяч.

Отже, більшовицьким декретом 1919 р. кожному громадянину держави гарантувалася свобода совісті, а релігійним конфесіям – право на здійснення обрядів на території своєї локалізації. Релігійна ситуація в СРСР була не

особливо сприятливою для розвитку як ортодоксальних, так і нечисленних сектантських конфесій. Часто траплялись випадки, коли між лідерами адвентистів сьомого дня і державними представниками виникали конфлікти, проте основна причина їх була пов'язана з особливостями релігійного вчення чи практикою культу.

Як і усі протестантські течії, адвентисти сьомого дня не могли існувати законно та сповідувати свої принципи, незважаючи на проголошення свободи совісті та віросповідання Конституціями СРСР. Члени церкви перебували під пильним наглядом служб безпеки.

Найчастіші проблеми, які виникали в адвентистів у стосунках з представниками державної влади і суспільством, перетиналися в секторі конфліктів, де обряди чи релігійний спосіб життя адвентистів йшли в розріз із законами держави та традиціями суспільства. Наприклад, адвентистське вчення про святість суботнього дня, зокрема, відмова від роботи в суботній день і не відвідування в суботу дітьми школи, буквальне тлумачення заповіді «не вбий» та відмова вживати «нечисту» їжу призводили до конфліктних ситуацій із роботодавцями, адміністрацією шкіл та суспільством загалом. Керівництво церкви адвентистів сьомого дня закликало членів церкви у цей день приходити на богослужіння разом зі своїми дітьми, що зазвичай породжувало проблеми з адміністраціями шкіл чи вищих навчальних закладів, у яких зазвичай у суботу відбувалося навчання. Та, незважаючи на арешти та репресивні методи з боку влади, Церква продовжувала існувати, дотримуючись релігійних догматів, які були покладені в основу віровчення АСД

ВИСНОВКИ

В останні роки досить активно розпочалося вивчення проблем зародження, поширення та розвитку протестантизму. Розсекречення архівів дає змогу якнайкраще вивчати історію тих, хто постраждав за, те що вірив у Бога і до кінця дотримувався своїх принципів і не відступав від своїх переконань. У сучасній історіографії серед перших спроб комплексного осмислення державно-церковних відносин у 20-30-і рр. помітне місце посідають роботи О. Ігнатуші С. Білоконя. Окремо потрібно виділити дослідження В. Паценка який значно вдосконалив і розширив напрацьовані іншими авторами головні аспекти методології дослідження державно-церковних відносин у 20-30-і рр.

З приходом комуністів до влади, для того, щоб завоювати прихильність різних верст та прошарків населення, вони починають заgravати і з протестантськими конфесіями. Держава видавала декрети, які дозволяли створювати колгоспи за релігійною приналежністю, проголошувала свободу віросповідань, дозволяла вільно проповідувати Євангеліє. Утвердившись при владі, комуністи починають згортати свою лояльну програму до християн і переходять до насадження атеїзму, як панівного світобачення у Радянському Союзі. Стосунки релігійних громад з радянською владою загострилися вже у 1922–1923 рр., коли економічні труднощі в країні більшовики намагались вирішити шляхом вилучення церковного майна. Почали накладатися заборони на діяльність церкви. З кожним новим законом, що стосувався релігії, обмежувалися права і свободи баптистів та п'ятидесятників. А після проголошення Сталіним «безбожної п'ятирічки» розпочалися масові репресії проти протестантів.

З 1929 року проводити будь-яку форму релігійної освіти, навчання або будь-яку іншу форму впливу в будь-якій школі, дитячому садку або навчальному закладі. Влада не тільки стала втручатися в церковні справи, а й диктувати, де тільки могла, свою нав'язливу волю прийняти, вибрати або призначити священника або пастора в тих небагатьох церквах, які продовжували

ще існувати для демонстрації їх іноземцям, як свідочтва про свободу релігії в СРСР.

У 30-ті роки партійна влада змінила методи боротьби з протестантськими церквами, залучивши до них державні силові структури, які розгорнули страхітливу за своїми масштабами репресивну кампанію проти віруючих, особливо керівників їх організацій. Було дозволено не вільний розвиток протестантських церков, а лише підконтрольну державі ілюзорність існування небагатьох, централізовано та ієрархічно розчленованих, протестантських організацій.

Хто не хотів коритися радянській владі були репресованими, засланими у табори, ув'язненими або розстріляними. Служителі позбавлялися виборчого права. Ті, хто отримували адміністративні штрафи та громадські роботи несли найменшу міру покарання за своє віросповідання.

В 20-30 – ті рр. було знищено, закатовано, заслано тисячі християн. Влада мала за мету знищити релігію та віру в Бога. Але ніякі репресивні методи та заходи не змогли зламати дух та справжню віру людей. Таємно, християни продовжували євангелізувати людей, розповідати про Христа, поширювати релігійну літературу. Незважаючи на заходи, які застосовувала радянська влада, протестантські церкви збільшувалися і змогли проіснувати до розпаду СРСР, коли зникла несправжня свобода віросповідань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

I. Архівні джерела

Державний архів Вінницької області (м. Вінниця).

Ф. 31. - Агітаційно-пропагандистський відділ

Оп.1

1. Спр. 80. Директивы ЦК КП(б)У и окружного комитета КЦ(б)У по вопросам агитационно-массовой работы. 161 арк.
2. Спр. 199. Сведения о наличии религиозных сект на территории округа и материалы антирелигиозной пропаганды. 46 арк.

Ф. 136. - Агітаційно-масовий відділ

Оп.6

3. Спр. 454. Докладные записки и справки областных организаций о работе общества «Безбожник». 54 арк.

II. Опубліковані документи та матеріали

4. Валентинов А.А. Штурм небес. Сборник документов о борьбе Советской власти против всех исповеданий. Журнал «Волга», 1991 № 4-12,
5. Гапонюк Л. Євангельський рух на Волині в документах і долях людей / Л. Гапонюк, М. Пирожко, В. Чайка. Луцьк : Українська місія благовістя, 2009. 448 с.
6. Про релігію і атеїзм. Збірник документів і матеріалів. Київ. 1973. 90 с.

III. Документи особового походження

7. Проханов И. С. В котле России, 1869-1933 : Автобиограф. с изложением основных фактов движения евангельских христиан в России. Chicago : Всемир. союз евангел. христиан, 1992. 263 с.

ЛІТЕРАТУРА

8. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период. Вильнюс. Москва: Весть. 352 с.
9. Белых В.И. По следам Христовым. Винница: «Слово христианина», 1998. С. 56-75
10. Белов А. Адвентизм в белом. Москва: Политгиздат, 1973. 239 с.
11. Білоконь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. Т. 1. Київ., 1999. 448 с.
12. Борноволоков О. Ідентичність українського п'ятидесятницького руху : автореф. дис... канд. філос. наук : 09.00.14. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова Київ, 2019. 228 с.
13. Борноволоков О. Установчий з'їзд церков Християн віри євангельської 1929 року // Українське релігієзнавство № 83. Київ, 2017. С.119–124.
14. Борноволоков О. Євангельские християни Св. Пятидесятницы // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. Вип. 18, Одеса. С. 7–11.
15. Вельмін В. Сектанти та молодь. Харків: Держ. вид-во України, 1930. 120 с.
16. Вознюк О. В. Педагогічна діяльність протестантських громад у контексті освітньо-виховних процесів в Україні (середина ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.): автореф. дис... канд. пед. наук:13.00.01. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 206 с.
17. В начале было Слово. Основы вероучения христиан адвентистов седьмого дня / отв. ред. Лысаков А.В. Заокский: Источник жизни. 2002. 544 с.
18. Галактионов М. Классовый враг под. сектантской личиной. Москва : Гос. изд-во, отдел.воен. лит-ры, 1930. 46 с.
19. Гаркавенко Ф. П'ятидесятники та їх віра. Київ.: Політвидав України, 1966. 80 с.
20. Глуховский В.С. Краткая история христиан евангельской веры. Київ.: Основа, 2006. 528 с.

21. Головащенко С.І. Історія християнства. Курс лекцій: Навчальний посібник. Київ., 1999. 246 с.
22. Граждан В.Д. Вероучение и мораль п'ятидесятников. Москва.: Мысль, 1989. 64 с.
23. Греков Б.Д. Принятие христианства. Очерки истории СССР. Ч. I. Москва., 1953. 250 с.
24. Грушова Т. В. Становлення протестантської традиції в Україні. Історія релігій в Україні : пр. XI Міжнар. наук. конф. / за ред. Т. Вишневської. Львів : Логос, 2001. С. 196–201
25. Грушова Т.В. Радянська держава та секта п'ятидесятників в Україні (початок 1920-х – 1991 р.р.) автореф. дис... канд. істр. наук. Запоріжжя, 2000. 234 с.
26. Дедерен Р. Церковь. Настольная книга по теологии. Библиейский комментарий АСД. Заокский: Источник жизни, 2010. Т. 12. С. 390–419 .
27. Домашовець Г. Український баптистський рух. Збірник праць юбілейного конгресу. Наук. конгрес у 1000-ліття хрещення Руси-України. Мюнхен, 1988/1989. 156 с.
28. Души под жертвинником: Книга памяти Церкви Адвентистов Седьмого дня, посвященная жертвам религиозных репрессий во времена Царской России и Советского Союза 1886 -1986 гг. / Д.Хайнц, А. Опарин, Д. Юнак, А. Пешелис. 2010: Факт. 376 с.
29. Єленський В. Державно-церковні відносини на Україні (1917–1990 рр.) / В. Єленський. Київ. : Знання, 1991. 72 с.
30. Жилюк С. Протестантський рух та обновленська церква в Україні в 20-х роках ХХ ст. : особливості міжконфесійних відносин Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : зб. ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2001. Вип. 5. С. 103–114.
31. Жилюк С.І. Сектанти України та Волині в 20-х роках ХХ ст.
// Житомирщина на зламі тисячоліть: Науковий збірник “Велика Волинь”. Т. 21. Житомир, 2000. 162 с.

32. Жукалюк Н. А. Вспоминайте наставников ваших (история Церкви Адвентистов седьмого дня в личностях). Київ.: Джерело життя, 1999. 672 с
33. Жукалюк Н. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. Київ : Джерело життя, 2003. 320 с.
34. Зайцев. История церкви адвентистов седьмого дня в России. Заокский: Источник жизни, 2008. 544 с.
35. Зінченко А. Л. Антираелігійні кампанії 1920–1930-х рр. Історія релігій в Україні : пр. XI Міжнар. наук. конф., (Львів, 16–19 трав. 2001 р.). Львів : Логос, 2001. Кн. 1. С. 211–216.
36. Зінченко А. Л. Вектори антицерковної політики радянської держави в Україні в 20–30-х рр. XX ст. Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. Луганськ, 2004. № 9 (79). С. 62–69 .
37. Злобина Н.С. Современный баптизм и его идеология. Вопросы истории Минск, 1987 197 с.
38. Истоия религии и атеизма. Т. XI. Москва. : Знание, 1963. 125 с.
39. История евангельских христиан-баптистов в СССР. Москва. : ВСЕХБ, 1989. 623 с.
40. Ігнатуша А. «Йти і проповідувати Євангеліє». З історії всеукраїнського журналу «Баптист України». Людина і світ. 1999. № 12. С. 38-40 .
41. Ігнатуша О. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер: ХІХ ст. — 30-ті рр. ХХ ст. Запоріжжя : Поліграф, 2004. 438 с.
42. Калиничева З. Социальная сущность баптизма. 1917–1929. Львів. : Наука, 1972. 140 с.
43. Клибанов С. Религиозное сектантство в прошлом и настоящем . Москва. : Наука, 1973. 255 с.
44. Ключков В.В. Закон и религия. От государственной религии в России к свободе совести в СССР. Москва., 1982. С. 148– 149 .
45. Колодний А. М. ,Історія релігії в Україні : навч. посіб. / за ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького ; НАН України ; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди, Відділення релігієзнавства. 230 с.

46. Косуха П. Про так званих “рятівників” баптизму. Київ. : Знання, 1977. 48 с.
47. Кравченко П. Протестантські об’єднання в Україні у контексті соціальної політики більшовиків: 20–30-і роки ХХ ст. Полтава, 2005. 211 с.
48. Любащенко В. Історія протестантизму : Курс лекцій. Київ. : Просвіта, 1995. 350 с.
49. Любащенко В.И. Эволюция пятидесятничества в западных областях УССР (опыт анализа обыденного религиозного сознания) автореф. дис... канд. филос. наук. Минск, 1987. 200 с.
50. Любащенко В.І. Протестантизм в Україні: генеза, структура, місце у соціокультурних процесах: автореф. дис... д-ра філос. наук Київ, 1998. 383 с.
51. Лялина Г. Баптизм: иллюзии и реальность. Москва: Политиздат, 1977. 175 с.
52. Лялина Г. Новыет енденции в идеологии баптизма. Москва. : Знание, 1979. 64 с.
53. Малахова И. Современный баптизм: идеология и деятельность. Москва. : Знание, 1987. 62 с.
54. Мануйлова Д. Эволюция социальных функций баптистской общины: автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.06. Москва., 1972. 215 с.
55. Мельник В.І. П’ятидесятництво: нові тенденції. Київ.: Знання УРСР, 1988. 48 с.
56. Мельник В.І. Сучасне п’ятидесятництво: на шляху до церкви // Проблеми релігії і атеїзму, 1991, №27. 57–63 с.
57. Митрохин Л. Баптизм Москва. : Политиздат, 1966. 264 с.
58. Митрохин Л. Баптизм: история и современность: Философско-социологические очерки СПб. : Русский Христианский гуманитарный ин-т, 1997. 477 с.
59. Москаленко А.Т. Пятидесятники. Москва, 1973. 174 с.
60. Надольский Р.В. Баптизм в прошлом и настоящем. Мінськ, 1987. 235 с.
61. Нестеровський К. Як колективізація нищить релігію Харків. : Держ. вид-во України, 1930. 64 с.

62. Нікольський В. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х-1950-ті рр.). Істори-ко-статистичне дослідження Донецьк : Донецький національний ун-т, 2003. 624 с.
63. Олійник Б. І. Розвиток баптизму на Харківщині (1917–1941 р. р.) // Науковий вісник. Харків, 2011. Вип.35. С. 99–104.
64. Опарин А. А. Юбилейный год. Очерки истории адвентизма в Харькове. Харьков: Факт, 2006
65. Опарин А. А., Балаклицкий М. А. Адвентистская церковь в Украине: штрихи к портрету // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2006. № 714. С. 23—26.
66. Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні (40-і - початок 90-х рр.) // Релігійні конфесії в Україні (40-і - початок 90-х рр.). 1993. № 9. С. 1-48.
67. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаемая бурей / Исторические очерки к 110-летнему юбилею Церкви адвентистов седьмого дня в Украине Київ : Джерело життя, 1997. 340 с.
68. Пащенко В. Свобода совісті в Україні: Міфи і факти 20–30-х років Київ. : АН України, Головна ред. колегія науково-документальної серії книг “Реабілітовані історією”, 1994. 249 с.
69. Пащенко В., Сторчук Р. Краєзнавство. 2000. № 1. С. 228-233.
70. Первомайський О.А. Хто такі п’ятидесятники (трясуни), Київ, 1961. 130 с.
71. Подоляк В. Баптизм: криза віровчення. Київ. : Політвидав, 1978. 120 с.
72. Попов В.А. И.С. Проханов. Страницы жизни. СПб., 1996. 123 с.
73. Романюк А. Євангельські-християни баптисти у розрізі репресивної політики радянської влади (20-30-х рр. ХХ ст.) // Пріоритети розвитку суспільних наук у ХХІ ст: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Одеса: ГО "Причорноморський центр досліджень проблем суспільства", 2020. С. 37–41.
74. Романюк А. Євангельсько-баптистське братство в СРСР у 20-х рр. ХХ ст. // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. 2020. С. 660–661.

75. Савинский С.Н. История евангельских христиан – баптистов Украины, России, Белорусии Т.2 (1917-1967) Санкт-Петербург 2001. 441 с.
76. Савинский С.Н. История евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белорусии (1867–1917). СПб., 1999 Москва. : Знание. 300 с.
77. Санников. С. В. История баптизма: Сборник. Вып. 1. / Одесская Богословская Семинария; сост. и предисл. Одесса: ОБС, «Богомыслие», 1996. 496 с.
78. Сітарчук Р.А. Діяльність протестантських конфесій у Радянській Україні в контексті її державної політики (20–30-і рр. ХХ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук. Полтава, 2001. 222 с.
79. Смольчук Ф. Из Америки в СССР и обратно. Київ.: Феникс, 2006. 144 с.
80. Солдатенко В.Е. Пятидесятники. - Донецк: Изд. «Донбасс». 1972. 156 с.
81. Табакару Д.Н. Баптизм и «небесный Ханаан». - Кишинев: Картя Молдовеняска, 1984 130 с.
82. Теппоне В. Из Истории Церкви Адвентистов Седьмого Дня в России Калининград, 1993. 324 с
83. Терещенко Ю.І. Антисупільні повчання і діяльність п'ятидесятників. Київ.: Політвидав України, 1974. 102 с.
84. Федоренко Ф.И. Секты, их вера и дела. Москва. Политическая литература. 1965. 150 с.
85. Филимонов Э. Баптизм и гуманизм Москва. : Мысль, 1968. 225 с.
86. Франчук В. «Просила Россия дождя у Господа» Киев, Издательство христианской миссии "Возможность", Т-2. 2003. 1005 с.
87. Хуторський П. Поразка проповідника-шкідника // Безвірник. 1934. , №10. С. 48-49.
88. Церковники-сектанты —враги социализма: Сборник под ред. И. С. Аверина. Иваново: Государственное издательство Ивановской обл., 1938. 124 с.

89. Церковное Руководство Церкви адвентистов седьмого дня: Пересмотренное 18-ое издание Генеральной Конференции Церкви АСД. Заокский: Источник жизни. 2010. 255 с
90. Чанышев А.Н. Протестантизм. Москва.: Наука, 1969. 216 с.
91. Шевчук В. А. Колпортерська діяльність адвентистів сьомого дня на Галичині та Волині (1918–1939). Вісник Маріупольського державного університету, збірник наукових праць. Серія: Історія. Політологія. Маріуполь: Маріупольський державний університет. Київ, 2017. №18. С. 175–187 .
92. Шевчук В. А. Діяльність Церкви адвентистів сьомого дня на території Західної України в міжвоєнний період (1919–1939 рр.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "історія України" Львів, 2020. 265 с.
93. Шевчук В. Едвард Восс. Протестантизм в Україні. Волинь: зб. ст. Луцьк: МКФ «Християнське життя», 2017. С. 184–187 .
94. Юраш А. Три хвили протестантизму // Політика і культура. – 2000. № 16. С. 25-30 .
95. Ярцев А. Секта евангельських християн. Москва., 1928. 180 с.